

İMF'İN DEĞİŞEN ROLÜ VE GELİŞMEKTE OLAN ÜLKE EKONOMİLERİNE ETKİLERİ

Yrd. Doç. Dr. Nazım Öztürk

Cumhuriyet Üniversitesi
CMYO Dış Ticaret Programı

• • •

Özet

İMF, parasal konularda uluslararası işbirliğini güçlendirmek, uluslararası ticaretin dengeli büyümesini sağlamak ve ödemeler dengesi sorunlarını çözmek için oluşturulmuştur. Ancak, dünya ekonomisinde yaşanan gelişmelere bağlı olarak İMF'nin rolü de değişmiştir. 1980'li yıllara kadar daha çok ödemeler dengesi sorunlarını gidermeye yönelik politikalar üreten İMF, 1980 sonrasında yapısal uyum programları adı altındaki uygulamaları denetleme yolu ile etkinliğini giderek artırmış, küreselleşme sürecine bağlı olarak yaşanan finansal krizlerde son ödeme mercii rolünü üstlenmiş, kendisini finansal kriz durumunda son ödünç verme mercii ve kriz yöneticisi olarak görmüştür.

Bu çalışmada, İMF'ye niçin ihtiyaç duyulduğu, İMF'nin hangi amaçlarla kurulduğu, uluslararası alanda nasıl bir sistem oluşturulduğu, sistemde ne gibi olumsuzluklar yaşandığı, bu aksaklıkları gidermek için ne gibi çalışmalar yapıldığı üzerinde durulmuştur. Tarihsel süreç içerisinde, İMF'nin rolünde ne gibi değişimler yaşandığı belirtilmiş ve gelişmekte olan ülke ekonomilerinin bu durumdan nasıl etkilediği ele alınmıştır.

Changing Role of IMF and its Effects on Developing Economies

Abstract

IMF was the product of a longing. This longing was shared by the developed capitalist economies, has included vanishing of the economical nightmare which was lived between the twos world war lest it happens again. IMF has been created to make international cooperation on financial matters stronger, for providing stable growth of foreign trade and for solving the problems of balance of payment. However, the role of IMF changed because of recent events occurred in the world economies. Fundamentally, IMF made policies in order to solve problems of balance of payment till 1980s, expanded its effectiveness much and more by controlling the applications called structural adjustment programs after 1980s., undertook the role of an international lender of last resort on recent crises occurred because of globalization trend and saw itself as an international lender of last resort and crisis administrator during a financial crisis.

This study includes why IMF is needed, what sort of targets IMF has created, what kind of a system it established in international area, what kind of problems were lived in this system, what sort of efforts were spent to solve these problems. Historically, what kind of transformations occurred on the role of IMF were explained and how the developing economies which were affected from this situation were considered in this issue.

İMF'nin Değişen Rolü ve Gelişmekte Olan Ülke Ekonomilerine Etkileri

GİRİŞ

Hiç kimse İMF'yi sevmez, zaten birileri sevseydi bu kötüye alamet olurdu. İMF "son baş vurulacak merci" olduğu için, hükümetler bu kuruma ancak başları belada olduğu zaman giderler. Son kredi merciinden en son beklenen şey de şefkattir. Ondan istediğinizi değil ihtiyacınız olanı alabilirsiniz ve o sizi zorlu bir sürece sokar. Sıcak, şefkatli bir İMF işini yapmıyor demektir. Ama bunun tam tersinin doğru olması da gerekmez: Herkesin İMF'den nefret etmesi onun işini iyi yaptığı anlamına gelmez (KRUGMAN, 2001:122).

İMF, dünya ekonomisinde parasal sorunları çözmek, çok taraflı serbest ticareti geliştirmek, tek taraflı ithalat sınırlamalarına ve devalüasyona mani olmak, ekonomik işbirliği sağlamak için oluşturulmuştu. Dünya ekonomisinde yaşanan gelişmelere bağlı olarak, zaman içerisinde İMF'nin rolü de değişti. İMF temel amacından farklı olarak, döviz kurlarının istikrarı konusunda etkinliğini oldukça yitirdi, özellikle 1973 sonrası dünyanın önde gelen ülkelerinin paralarını serbest dalgalanmaya bırakmaları bu alanda İMF'nin rolünü son derece sınırladı. Buna karşın, İMF'nin uluslararası likidite ve ödemeler konularında etkinliğini artırmayı amaçladığı gözleniyor (KRUEGER, 1998:1983-2020).

Günümüz İMF'si 1940'ların İMF'sinden oldukça farklıdır. O halde, İMF'nin rolünün değişmesinde ne gibi faktörler etkili oldu? İMF'ye niçin ihtiyaç var? İMF'nin varlığı hangi ülkelere ne oranda hizmet etmekte? Az gelişmiş ülkeler İMF'den gerektiği şekilde yararlanabilmekte mi? Bu çalışmada bu sorulara cevap aranıyor.

Bu çalışmanın konusunu, İMF'nin değişen rolü ve gelişmekte olan ülke ekonomileri üzerine etkileri oluşturmaktadır. İMF'ye niçin ihtiyaç duyulduğunu, İMF'nin hangi amaçlarla kurulduğunu, uluslararası alanda nasıl bir sistem oluşturulduğunu, sistemde ne gibi olumsuzluklar yaşandığını, bu

aksaklıkları gidermek için ne gibi çalışmalar yapıldığını, belirtilmeden IMF'nin değişen rolü algılanamaz.

I. DÜNYA EKONOMİSİNDE PARASAL SORUNLARI ÇÖZME ÇABASI: İMF

İMF'nin kurulmasına yol açan nedenler 1930'lu yıllarda aranmalıdır. Büyük buhran yılları olarak bilinen bu dönemde uluslararası ekonomik ilişkiler tam bir dar boğaz içerisine girmişti. Çoğu ülke buhranın yarattığı daraltıcı etkilerden kurtulabilmek ve küçülen dünya piyasalarındaki mevcut paylarını koruyabilmek için bir yandan rekabetçi devalüasyonlara başvurmuş, öte yandan kendi pazarını dış rekabetten korumak için gümrük tarifelerini yükselterek miktar kısıtlamaları getirmiş, ithalatta döviz tahdidine gitmişti. Tüm bu uygulamalar sonunda, dünya ticaret ve üretimi daha da daralmıştı. Komşuyu fakirleştirme politikası (beggar-thy-neighbor policy) her ülkenin kendi dışındaki ülkelere karşı yürürlüğe koyması ekonomik gelişmeyi olumsuz etkilemişti.

II. Dünya Savaşı uluslararası mali ve parasal ilişkilerde büyük bir karışıklık yaratmış, özellikle Avrupa ülkelerinin ekonomileri için yıkıcı olmuş, bu ülkelerin üretim gücünü son derece düşürmüştü, yatırımları azaltmıştı (BONNET/BERTHET, 1987:5). İngiltere, savaşta bütün rezervlerini kaybetmiş temel ihtiyaç maddelerini karşılamak için büyük bir borç yükü altına girmişti. Diğer Avrupa ülkeleri de aynı durumdaydı. Buna karşın ABD, savaştan çok az bir kayıpla çıkmış, savaş sırasında bile sermayesini arttırabilmiş, artan ihracatı sayesinde altın stokları seviyesi büyük miktarlara ulaşmıştı. Bu şartlar içerisinde ABD, Avrupa ülkelerine doğrudan yardım yapmaktan ziyade kurulacak uluslararası mali kuruluşlar aracılığı ile dolaylı olarak yardım yapmayı planlıyordu.

Gerçekten de savaş giderlerini karşılıksız para basarak finanse etmiş bulunan ülkelerde kaçırılmaz olarak ortaya çıkan enflasyon, paranın iç piyasadaki değerini azaltmıştı, ülkeler dış piyasada da ödeme sıkıntılarına düşmüşlerdi. Bu ortam içerisinde 1870-1914 döneminde uygulanan "altın standardı sistemi"ne dönülmesi mümkün olmamıştı. Ülkelerin adeta birbirleri ile yarışarcasına devalüasyonlara başvurması mevcut istikrarsızlığı daha da arttırmıştı. Uluslararası ticaret ödemeler ve para düzeni ile ilgili bu olumsuz gelişmeler ülkeleri bu alanlarda işbirliği yapmaya zorlamıştı (GÜRAN /AKTÜRK, 1999:28-30).

Ağustos 1941'de Roosevelt ve Churchill arasındaki ikili görüşmeler sonunda ortaya çıkan Atlantik Şartı ile öncelikle siyasi konularda her iki ülkenin savaşta amaçları sıralandı, iktisadi sorunlarla ilgili olarak ta çok taraflı çözümlere yol gösterecek çalışmalar yapılması öngörüldü. Bu doğrultuda

çalışma yapan uzmanlar yalnızca ticaretle değil, savaştan sonra ortaya çıkacak finansman ve yatırım konuları ile de ilgilendiler.

Yaşanan bu gelişmeler II. Dünya Savaşı bitmeden yeni bir uluslararası para sisteminin kurulması, bu sistem aracılığıyla döviz kurlarında istikrar sağlanması, dünya ticaretinin serbestleştirilmesi, uluslararası rezerv sorununun çözüme kavuşturulması ihtiyacını gündeme getirdi. Bu ihtiyaçlara cevap verecek bir uluslararası para sistemini oluşturmak amacıyla, ABD ve İngiltere gibi gelişmiş kapitalist ülkelerin öncülük etmesiyle, 1-22 Temmuz 1944 tarihleri arasında ABD'nin New Hampshire eyaletinin Bretton Woods kasabasında bir konferans toplandı ve İMF'nin kurulması kararlaştırıldı.

1. İMF'nin Kuruluşu: Bretton Woods Konferansı

Bretton Woods Konferansına 44 ülke katıldı. II. Dünya Savaşından zarar gören ülkelerin yeniden imarı, tek taraflı ithalat sınırlamalarına ve devalüasyonlara mani olunması, çok taraflı serbest ticaret imkanlarının geliştirilmesi, ekonomik işbirliğinin sağlanması prensipleri üzerinde anlaşarak uluslararası para sisteminin temelleri atıldı (LENAIN, 1994:15-17).

Bretton Woods sisteminin temel amacı, kısa dönemli dalgalanmalar karşısında sabit kurların korunabilmesini sağlayacak bir kurallar dizisinin yaratılmasıydı. Bretton Woods çerçevesinde döviz kurlarındaki değişime sadece uzun dönemde ve ödemeler dengesi bilançolarının sürekli açık veya fazla vermeleri durumunda gündeme gelmişti. Ayrıca ülkeler bu tür bir döviz kuru değişiminde bir dizi rekabetçi devalüasyonlar zincirinin oluşmamasını sağlayacak bir mekanizma gerçekleştirilmesini amaçlamıştı (PARASIZ, 2000: 562).

2. Bretton Woods Konferansında Tartışılan Planlar

Bretton Woods Konferansında başlıca iki plan görüşüldü. Bunlar; İngiltere'den J. M. Keynes tarafından hazırlanan Keynes planı ile, ABD'den Harry Dexter White tarafından hazırlanan White planıdır (FONDS MONETAIRE INTERNATIONAL, 2001:9).

a. Keynes Planı

Keynes çok taraflı bir ödemeler sisteminin gerçekleştirilebilmesi için bir kliring birliğinin kurulmasını öngörmüştü. Ödemeler bilançosu fazla veren ülkelerin dış dengeyi sağlamak için çaba harcamaları planda kabul edilmiş, kliring birliğinde her ülkenin kendisine tahsis edilen kota ile sınırlı kalmak şartıyla çekme hakkına sahip olması ve uluslararası ödemelerin Merkez

Bankaları arasında "bancor" ile gerçekleştirilmesi öngörülmüştü. Keynes, Merkez Bankalarının belli aralıklarla karşılıklı olarak alacak ve borçlarını bancor ile açıklamaları ve bu alacak ve borçların iki ve çok taraflı olarak birlik içinde denkleştirilmesini savunmaktaydı. Keynes'e göre, "bancor"un paritesi altın ile ifade edilmeli, fakat altın sadece hesap birimi olarak kalmalıydı. Ülkeler ellerindeki altınla bancor satın alabilmeli, ama bancoru altına çevirememeliydi (KARLUK,1998:417).

Planda dış fazla vermeyi caydırmak amacıyla bir tür negatif faiz yürütülmesi, ülkeden revalüasyon yapmasının ithalat kotalarını kaldırmasının, genişletici maliye ve para politikasının uygulanmasının istenmesi gibi önlemlere yer verilmişti. Keynes planının önemli bir yönünü oluşturan bu özellik, dış dengesizlikleri giderme yükümlülüğünün dış fazla veren ülkelere de yüklenmesi arzusunu yansıtmaktaydı.

Keynes, mümkün olduğu ölçüde siyasi çevrelerin etki alanı dışında kalabilmesi için, birliğin idaresinin teknik personele bırakılmasını istiyor, IMF'nin merkezinin New York'ta olmasını öneriyordu. IMF'nin merkezinin Washington'da kurulması halinde ABD yönetiminin ve Hazinesinin etkisi altında kalacağından endişeleniyordu.

Keynes planı uluslararası ilişkiler açısından demokratik bir nitelik taşımasına, radikal sayılabilecek kimi unsurlar içermesine ve yıkılmış Avrupa'nın çıkarlarını gözeten bir plan olmasına rağmen, Bretton Woods Konferansında kabul görmedi. Lord Keynes'in akademik otoritesi ABD'nin gücü karşısında yetersiz kaldı (SCHWARTZ. P., 2000:28).

b. White Planı

Bretton Woods sisteminin temelini oluşturan White planı, Keynes'in planuna göre daha karışık bir plandı ve ABD'nin savaş ertesindeki büyük ekonomik gücünü kurulacak olan uluslararası para sistemine yansıtmayı amaçlamaktaydı. Bu bağlamda, plan iki kurumun kurulmasını öneriyordu: "Birleşmiş Milletler İstikrar Fonu" ve "Dünya Bankası". White planı istikrarlı ve sabit döviz kuru sistemi kurmayı ve döviz kontrollerinden uzaklaşmayı amaçlamaktaydı. İstikrar Fonunun 5 milyar dolar olması, dış ödemede zorlukla karşılaşılan ülkelere bu fondan kaynak tahsisinde bulunulması öngörülmekteydi. White planı ancak dış ödemeleri yapısal olarak açık veren ülkelerin kur ayarlaması yapmalarına izin veriyordu. Planda para birimi sabit altın paritesine dayanan "unitas" olarak belirlenmişti. Bir unitas on ABD doları olarak kabul edilmişti. Keynes planının aksine dünya para sisteminin altın esasına dayandırılması isteniyordu (KARLUK, 1998:417).

White planı, bütün ülke paralarının değerlerinin altın ile ifade edilmesini ve sadece ödemeler dengesinde yapısal değişmeler meydana geldiğinde

devalüasyon yapılmasını savunuyordu. Plan doların değerini altına bağlamış, bir Ons altının fiyatını 35 dolar olarak belirlemişti. ABD Merkez Bankası ise, çıkaracağı dolarlar için %25 parasal altın stoku bulundurma şartını kabul etmişti. Aynı zamanda doların altın konvertibilitesi tamdı. ABD Merkez Bankası diğer ülkelerin Merkez Bankalarının talebi halinde dolarları 1 Ons: 35 dolar paritesi üzerinden altına çevirmeyi taahhüt etmişti. Planda para ve ödeme sistemi olarak altın kambiyo sistemi kabul edilmişti.

White planı istikrar fonunun üye ülkelerin hükümetlerinin seçtiği yöneticilerle idare edilmesini, yöneticilerin oy sayılarının ise kotaları ile orantılı olmasını öngörüyordu. Bu açıdan, White planı ABD'nin mevcut durumuna ve koşullarına uygun bir görünüm taşıyordu.

3. Bretton Woods Sisteminin Ortaya Koyduğu Kurallar

Bretton Woods sisteminin ortaya koyduğu kurallar döviz kurlarında istikrar, kambiyo denetimi ve ithal kısıtlamalarının kaldırılması, yeterli uluslararası likiditenin sağlanması olmak üzere üç başlık altında ele alınabilir (ALPAR/ONGUN, 1988:143-144).

a. Döviz Kurlarının İstikrarı

Bretton Woods sistemi döviz kurlarında istikrar sağlamak amacıyla bir ayarlanabilir sabit kur sistemi getirmişti. Buna göre, 35 ABD doları, 1 Ons altına eş değer kabul edilmiş ve altın karşılığında ABD dolarına bu sabit kur üzerinden sınırsız konvertibilite tanınmıştı. Diğer İMF üyelerinin ulusal paralarının değeri de ABD doları karşısında belirlenmiş ve fona kaydedilmişti. Bu paraların dolar karşısındaki değerlerinin yukarı ve aşağı yönlerde %1 oranını aşmayan bir sınır içinde dalgalanmalarına izin verilmişti. Serbest döviz piyasasında bu sınırların aşılması durumunda ilgili ülkenin Merkez Bankası döviz alım satım işlemleri yürüterek paritelerin istikrarını sağlamakla yükümlü tutulmuştu.

İMF kur değişikliği karşısında esnek bir ilke koyamamış, dış ödemeler dengesinde temel bir dengesizliğin varlığını kur değişikliğinin zorunlu koşulu olarak kabul etmişti. %10 oranını aşan devalüasyonlar için İMF'nin görüşü ve onayı gerekli kılınmıştı. Bununla birlikte, İMF ana sözleşmesinin hiçbir yerinde temel dengesizlik kavramına açıklık getirilmemiş olması, daha sonra fona yöneltilen önemli bir eleştiri konusunu oluşturmuştur.

İMF kuralları arasında dış ödemeler dengesi devamlı fazla veren ülkelere karşı alınacak önlemlere de yer verilmişti. Bu kuralların mantığına göre devamlı dış ödeme fazlası veren ülkenin parasına talep artacak ve o ülkenin fon kotasındaki parası bu artan talep sonucu kredi olarak kullanılmaya başlanacaktı.

Bu gibi durumlarda İMF söz konusu ülkeden dış dengesindeki fazlayı gidermesi için dış ticaret kısıtlamalarını azaltmasını ve revalüasyon yapmasını isteyecekti. Bu önlemler alınmadığı takdirde, İMF o ülkenin parasını kıt para ilan edebilecekti. Bunun sonucunda, diğer İMF üyeleri söz konusu ülke ile ticari ilişkilerinde kısıtlayıcı ve koruyucu önlemler almakta serbest olacaklardı.

b. Döviz Denetimi ve İthal Kısıtlamalarının Kaldırılması

Döviz denetiminin ve ithal kısıtlamalarının kaldırılabilmesi için, fon bütün ülkelerin ilke olarak ithal kısıtlamalarına son vermelerini, aynı mal için farklı tarifeler uygulamamalarını, katlı kur sistemlerine başvurmamalarını, kliring ve takas gibi ikili anlaşmalar yerine çok yanlı bir ödemeler sistemi yürütmelerini öngörmüştü. İMF'nin söz konusu amacı için çaba göstermek 1948 yılında oluşturulan GATT'ın merkezi görevi ve işlevi olmuştu.

c. Yeterli Uluslararası Likiditenin Sağlanması

Yeterli uluslararası likiditenin sağlanabilmesi için, İMF'ye üye olan her ülkeye fona üye olurken bir kota ayrılmış, kotalar ülkelerin milli gelirleri, toplam rezervleri ve dış ticaret hacimlerini dikkate alan bir formüle göre saptanmıştır. Kotalar, her 5 yılda bir gözden geçirilerek gerek görülürse artırılabilir. Kotaların büyüklüğü üyelerin İMF'deki oy ağırlığını ve kullanabileceği kredi miktarını belirlemektedir. Üyelerin kotalarının 1/4'ü altın, kalan kısmı ulusal paraları cinsinden yapılan katkılardan oluşmuştur (GÜRAN/AKTÜK,1999:57-60).

2001 yılı itibariyle itibari ile fonun toplam kotası 212,4 milyar SDR, yani yaklaşık 290 milyar dolar dolayındadır (FONDS MONETAIRE INTERNATIONAL, 2001: 12). Üyelerin fondan sağlayabilecekleri normal krediler, çekme hakkı olarak adlandırılmaktadır. Altın dilimi üyelerin altın olarak yatırmakla yükümlü olduğu paydan oluşur ve bu dilimin kredi olarak çekilmesi hiçbir koşula bağlı değildir ve otomatiktir. Ancak, diğer kredi dilimlerinden yararlanabilmek için fonun öne sürdüğü koşulların kabulü gerekmektedir. Bu koşullar kredi talep eden ülkelerde fiyat istikrarının ve dış dengenin sağlanabilmesi için kamu harcamalarının kısılması, vergilerin artırılması, para arzının daraltılması, dış ticaretin serbestleştirilmesi ve devalüasyon gibi önlemleri içermektedir.

İMF'deki çekme hakkından kredi almak isteyen ülke, kurallara uygun olarak fona başvurmakta ve krediyi hangi döviz cinsinden istediğini bildirmektedir. Talebi olumlu karşılarsa, ulusal parası karşılığında açılan kredinin öngördüğü döviz almaktadır. Ülkenin borçlanma sınırını fondaki kotasının ulusal paradan oluşan kısmı belirlemektedir. Bu paranın kotasının

%300'ünü aşması durumunda o ülkenin İMF'den yeni bir kredi alması mümkün değildir. Büyük boyutlu borçlanmalar İMF'nin niteliğini bir ölçüde değiştirmiş onun bir borç alma borç verme kurumu (banka) görünümü kazanmasına yol açmıştır.

4. İMF'ye Verilen Görevler

ABD'nin altın stokları çok büyük miktarlara ulaştığı için bunun tüm ülkelerin taleplerini karşılayacağına inanılmıştı. Her ülke parasını dolara, dolarda sabit fiyattan altına bağlandığı için ABD dışındaki ülke paralarının değeri altına doğrudan dönüştürülemezle birlikte, dolaylı yoldan altın cinsinden tanımlanmıştı. Ülkelerin paraları dolara bağlı ve ellerindeki resmi dolar fonları ABD'ye arz edilerek altına dönüştürülebildiği için, bu sistem bir dolar kambiyo sistemi durumundaydı. Bretton Woods sisteminde dış ödemeler açığı içinde bulunan ülkeler devalüasyon, dış fazla veren ülkeler de revalüasyon yapmak suretiyle dış dengeyi sağlamaya çalışmaktaydı (MCKINNON, 1994:7).

Bu bağlamda, İMF'nin görevi yeni kurulan uluslararası para sisteminin düzenli bir biçimde yürütülmesini sağlamaktır. Bu nedenle, Bretton Woods sistemine İMF sistemi de denilmektedir. İMF sistemi ayarlanabilir sabit kur sistemine dayanmakta olup, ABD dışındaki ülkeler ulusal paralarını sabit kurlardan ABD dolarına bağlamışlardır. Sabit kurlara dolar paritesi denilmiş, %1 gibi çok dar sınırlar içerisinde dalgalanmalara izin verilmiştir. Kurların bu sınırların altında veya üstündeki değişmelerinin ise Merkez Bankalarının döviz piyasalarında ulusal para karşılığında dolar satması veya dolar satın alması ile önlenmesi gerekmiştir. Sistemin diğer bir özelliği ABD dolarının başka bir ülkenin parasına değil, 1 Ons saf altın : 35 dolar fiyatından altına bağlanması ve yabancı Merkez Bankalarına arz edecekleri dolar rezervleri karşılığında Federal Rezerve Bank'tan altın satma taahhüdünde bulunmasıdır.

IMF ana sözleşmesinin 1. maddesi kuruluş amaçlarını altı grupta toplamaktadır (FONDS MONETAIRE INTERNATIONAL, 1993:2).

- Uluslararası parasal işbirliğini sağlamak,
- Uluslararası ticaretin uyumlu biçimde gelişmesi ve ticaret hacminin artmasını kolaylaştırmak, böylece tüm üye ülkelerde istihdamın genişlemesine, reel gelir düzeyinin yükselmesine ve üretken kaynakların artırılmasına katkıda bulunmak,
- Döviz kurunun istikrarını korumak,
- Üyeler arasındaki cari ödemelerde çok taraflı ödemeler sisteminin oluşturulmasına yardımcı olmak ve uluslararası ticaretin önünde engel oluşturabilecek kambiyo kısıtlamalarını ortadan kaldırmak,

- Garanti karşılığında üyelerin Fon kaynaklarından yararlanmalarını sağlamak, üye ülkelere güvence vermek ve böylece üyelerin ulusal ve uluslararası plandaki refahını tehlikeye sokmaksızın cari ödemelerdeki dengesizliklerini gidermek,

- Bir önceki amaca uygun biçimde üye ülkelerin cari ödemelerdeki dengesizlik süresini kısaltmak ve yoğunluğunu azaltmak.

IMF, uluslararası ticaretin uyumlu biçimde gelişmesini sağlamayı, istihdam hacmini genişletmeyi, reel gelir artışı sağlayarak üretken kaynakların artışına katkıda bulunmayı amaçlamaktaydı. IMF'nin parasal fonksiyonu söz konusu hedeflere ulaşmayı desteklemeye yönelikti. Parasal misyon döviz kurlarında istikrarı sağlayarak üye ülkelerin ihracatlarını artırmak için devalüasyona başvurmalarını engellemek ve uluslararası ticaretin gelişmesi önünde yükselen kısıtlamalarını ortadan kaldırmaktı. Bu bakımdan istikrar ve konvertibilite iki ana ilkeyi oluşturmaktaydı(SÖNMEZ,1998:306).

II. BRETTON WOODS SİSTEMİNDE ORTAYA ÇIKAN SORUNLAR

1944'te oluşturulan ve sabit kurlara dayanan Bretton Woods sistemi, 1973 Martında sanayileşmiş ülkelerin paralarını dalgalanmaya bırakmalarıyla yıkıldı. Bununla birlikte, sistemin hiç değilse 1960 ortalarına kadar fazla aksaklık göstermeden işlediği de bir gerçektir. Almanya ve Japonya gibi ülkeler bu sistem içerisinde kalkınmalarını gerçekleştirdi. O halde Bretton Woods sistemi neden yıkıldı ?

Sistemin temel aksaklıkları likidite ve anahtar paraya güven sorunu, dış denge sorunu, emisyon kazançları sorunu, kaynak israfı sorunu, spekülasyon sorunu ve az gelişmiş ülkelerin kalkınma sorunu başlıkları altında ele alınabilir (SEYİDOĞLU, 2001: 543-546; ERTÜRK, 2001: 367-370).

1. Likidite ve Anahtar Paraya Güven Sorunu

Ülkelerin dış ticareti kısıtlayıcı miktar ve döviz kontrollerine başvurmaksızın paraların dış değerini belli sınırlar içinde sabit tutabilmeleri, ülkelerin ellerinde yeterli miktarda uluslararası likiditeye sahip olmalarına bağlıydı. Uluslararası rezervler büyük ölçüde altın ve dolardan oluşmuştu. Altın üretiminin yetersiz olması ve altının aynı zamanda sanayide kullanım olanağının bulunması nedenleri ile altın uluslararası likidite içinde önemli bir yere sahip olamamıştı. Parasal altın üretimindeki artış dünya ticaret hacmindeki gelişmenin gerisinde kalmıştı. Toplam rezervler içinde parasal altının oranı 1950'lerde ortalama %70 iken, 1973'de %45'e düşmüştü.

Bu bakımdan likidite açığını zorunlu olarak ABD doları ile karşılamak gerekiyordu. Sistemin en sakat yönü buydu. Likidite sorunu ABD doları ile karşılanmaya çalışıldı, ortaya çıkan likidite artışları ödemeler bilançosu açıkları ile finanse edildi. ABD dış açıklarını karşılayabilmek için altın rezerv para oranını düşürdü, bu nedenden dolayı dolara olan güvenin sarsılmasına yol açtı. Elleri dolar bulunan ülkeler dolarları altına çevirmeye başladı, böylece dünya genelinde para krizi ortaya çıktı. Dolara güvenin tekrar sağlanabilmesi için, ABD'nin ödemeler bilançosu açıklarını gidermesi gerekiyordu, bu durum ise uluslararası likidite arzında daralma yaratıyordu.

1970 yılından itibaren Özel Çekme Hakkı (Special Drawing Rights: SDR)'in uygulamaya konulması ile likidite arzında güvenilir bir kaynak yaratıldıysa da hızla artan uluslararası likidite ihtiyacı karşısında yeni bulunan bu kaynak da yetersiz kaldı. ABD'nin büyük dış ödemeler açıkları karşısında dünya rezervleri içinde bu kaynağın da önemli bir etkinliği olmadı. Uluslararası piyasalarda çeşitli merkezlerde faiz oranlarının farklı olması ve devalüasyon söylentileri kısa vadeli sermayelerin ülkeler arasında hızla hareket etmesine yol açtı. Dolara karşı duyulan güvenin sarsılması ise, spekülâtif nitelikteki bu hareketleri daha da hızlandırdı.

2. Dış Denge Sorunu

İMF sistemi, altın standardı veya dalgalı kur sistemlerinde olduğu gibi otomatik denkleştirme mekanizmasına dayanmamıştı. İMF sistemi, etkin bir dış denge mekanizmasından yoksundu. Sistemde ayarlanabilir sabit kur esas alındığı için otomatik bir denkleşme gerçekleşmemekte idi. Dış dengeyi sağlamak için kullanılacak başlıca araç, kur ayarlamalarıydı. Yani açık veren ülkenin devalüasyon, fazla veren ülkenin de revalüasyon yapması gerekiyordu. Buna rağmen, sabit kur sistemi esas alındığı için, çok sık kur ayarlamaları yapılamıyordu. Dış açıkları kapatmak amacıyla devalüasyona sık başvurulamadığından dolayı kur ayarlamaları uzun aralıklarla ve çok yüksek oranlarda yapılmıyordu. Aynı zamanda hükümetler devalüasyonu, uyguladıkları iç ekonomik ve mali politikaların başarısızlığının bir göstergesi olarak düşünüyör ve olabildiğince bu yola başvurmaktan kaçınıyordu. Böylece zamanında yapılacak olan küçük oranlı bir devalüasyon, sürenin uzaması sonucunda çok yüksek oranlara ulaşıyor, bu ise ekonomiler üzerinde şok etkisi yaratıyordu. Dış dengeyi sağlamak amacıyla daraltıcı para ve maliye politikası izlenmesi, ülkede depresyon ve işsizliğe neden oluyordu.

Bretton Woods sistemi uluslararası denkleşmenin yükünü açık veren ülkelerin omuzuna yüklüyordu. Ödemeler bilançosu fazla veren ülkeler, bu fazlalığı giderici nitelikte kur ayarlamaları (revalüasyon) yapmaktan sürekli

kaçınıyor ve fazlayı giderici tedbirler almakta isteksiz davranıyordu. Bu sistem ülkeleri revalüasyon değil, devalüasyon yapmaya iten bir sistemdi.

3. Emisyon Kazançları Sorunu

Emisyon kazancı, bir paranın tedavül değeri ile bunun üretim ve basım maliyeti (reel maliyet) arasındaki farktır. Bu fark, para çıkarma yetkisine sahip olan otoriteye bir defaya mahsus olmak üzere kazanç sağlamaktadır. Altın standardının uygulandığı dönemlerde bu fark kral ve hükümdarlara gitmekte olduğu için emisyon kazancına Seignorage Hakkı denilmiştir.

İMF sisteminde anahtar paraya sahip olan ABD, önemli bir emisyon kazancı elde etmekteydi. ABD dışındaki ülkelerin uluslararası likiditeyi sağlayabilmeleri için önce mal ve hizmet ihraç etmeleri, başka bir deyişle reel kaynak harcamaları gerekmektedir. Oysa dünyanın Merkez Bankası olan ABD için böyle bir zorunluluk yoktu. Çünkü bu ülke Federal Rezerve Bank'ın para basması ile ithalatını finanse edebilmekteydi. Bundan dolayı, dolar basmanın sıfıra yakın olan maliyeti ile bu dolarlar karşılığında elde ettiği yabancı mal ve hizmetlerin değeri arasındaki fark, ABD'nin kazancını oluşturuyordu.

Emisyon kazançları sorunu ilk kez Fransa Devlet Başkanı De Gaulle tarafından gündeme getirildi. De Gaulle her ülkenin dış ödemelerini finanse edebilmek için döviz geliri elde etmek zorunda olduğunu, oysa ABD için böyle bir zorunluluğun bulunmadığını, çünkü doları uluslararası rezerv yapan para sistemi sayesinde ABD'nin bu tür ihtiyaçlarını karşılamak için emisyon yapmasının yeterli olduğunu öne sürdü ve bu ayrıcalığı ortadan kaldıracak olan altın sistemine geri dönülmesini savundu. Bu durum 15 Ağustos 1971'de doların altına konvertibilitesinin kaldırıldığı tarihe kadar devam etti.

4. Kaynak İsrافی Sorunu

İMF sisteminde dolar 1971 yılına kadar rezerv para niteliğini korumuş ve altına konvertibl kalmıştır. Bu sistemde para altına dayanmıştı. ABD, altın konvertibilitesini kaldırana kadar, dolar emisyonu için belli oranda altın karşılık bulundurmak zorunda kalmıştı. Altın talebinin karşılanması altın üretimine bağlıydı. Bu ise belli miktarlarda emek ve sermayenin bu işlere tahsisini gerektiriyordu. Kıt kaynakların harcanması ile elde edilen altınlar, Merkez Bankalarının kasalarına gömülüyordu. Hiç şüphe yok ki bu durumda bir kaynak israfı söz konusuydu. Altın üretmek için israf edilen kıt kaynaklar gelişmekte olan ülkelerin ekonomik kalkınmaları için harcanabilinse çok daha yararlı bir iş yapılmış olacaktı.

5. Spekülasyon Sorunu

İMF sistemi spekülasyona açık bir sistemdi. Rezerv para yaratan ülkelerin parasını, senet ve tahvillerini ellerinde bulduran kişi ve kuruluşlar bu ülkenin ödemeler bilançosu açık vermeye başlayınca muhtemel bir devalüasyondan korunmak için ellerindeki efektif ve menkul değerleri altına çeviriyordu. ABD'nin ödemeler bilançosu açıklarının devamlılık kazanması üzerine dolardan kaçış başladı, devalüasyon olasılığının artması üzerine spekülâtif hareketler iyice hızlandı. Sanayileşmiş batılı ülkelerin Merkez Bankaları arasında yapılan sıkı işbirliğine rağmen artan spekülasyon dünya ticareti ile sermaye hareketleri üzerinde olumsuz etki yarattı.

Bu durumun doğal bir sonucu olarak, İMF sistemi, istikrar bozucu spekülasyonu özendiren bir nitelik taşıyordu. Spekülasyon hem Merkez Bankaları, hem de özel kişi ve kuruluşlar tarafından yapılıyordu. Her ikisinin temelinde de sisteme duyulan güvensizlik vardı. Bu sistemde görülen altın spekülasyonu Gresham Kanunu'nun uluslararası alandaki işleyişinden başka bir şey değildi. Bir piyasada değeri birbirinden farklı iki para (altın ve döviz) bulunduğu sürece, kötü para iyi parayı piyasadan kovuyordu.

İMF sistemi istikrar bozucu spekülasyonu çok karlı duruma getirmişti. Bu sistemde kurlar ancak çok uzun süreler sonunda değiştirildiğinden ödemeler bilançosu üzerindeki baskılar yoğunlaşmış, değişimin yönü de önceden hemen hemen kesinlikle belli olmuştu. Bu nedenden dolayı, döviz spekülasyonunun rizikosu yok denecek kadar azdı. Dış açık veren bir ülke önce sahip olduğu rezervleri kullanıyor, sonra kısa süreli dış borçlanmalarla bu açıkları kapamaya çalışıyordu. Fakat yine de ulusal paranın değeri alt destekleme noktasında olduğunda ülkelerin er geç devalüasyon yapması kaçınılmaz oluyordu. Bunu keşfetmek için döviz piyasası uzmanı olmak gerekmiyordu. Bundan dolayıdır ki, 1960'lardaki para buhranları sırasında profesyonel spekülâtorlerden sokaktaki adama kadar herkes yoğun bir döviz spekülasyonuna girmişti.

6. Az Gelişmiş Ülkelerin Kalkınma Sorunları

İMF sistemi az gelişmiş ülkelerin kalkınma gereksinimlerine de tam olarak cevap veremiyordu. Sistemin temel felsefesi olan serbest ticaret ve sınırsız konvertibilite o dönemlerde çoğu kez bu ülkelerin ekonomik gerçeklerine ters düşüyordu. İMF sistemi az gelişmiş ülkelere yeterli ölçüde reel kaynak transferi de sağlayamıyordu.

III. İMF SİSTEMİN ÇÖKÜŞÜ

1. Sistemin Çöküşüne Yol Açan Gelişmeler

İMF sisteminde dolar altına bağlanmıştı, diğer ülkelerin milli paralarının kurları ise doların değerine göre belirlenmekteydi. Ayrıca dolar rezerv para niteliğindedi. ABD'nin ödemeler bilançosu fazla verdiği yıllarda ülkenin elindeki altın stoku giderek artmıştı. Buna paralel olarak, uluslararası rezerv olan dolar ise kıtlamıştı. 1944-1958 dönemine dolar kıtlığı (dollar shortage) dönemi denilmiştir. Özellikle 1950'lerden sonra ABD'nin ödemeler bilançosu açıkları, artan dış yardım ve krediler, Batı Avrupa'daki kur değişimleri ve Kore Savaşı dolayısıyla büyümeye başlamıştı. Ödemeler bilançosu açıkları dünya rezervlerini artırmış ve II. Dünya Savaşından sonra yıkılmış bir durumda olan Batı Avrupa ülkelerinin ekonomilerinin düzeltilmesine katkıda bulunmuştu (SEYİDOĞLU, 2001 :539).

1958'den sonra ABD'nin ödemeler dengesi açığı süratle artmaya başladı. 1949 yılında 24.5 milyar dolar olan altın stoku 1958'de 20.5 milyar dolara, 1959'da ise 19.5 milyar dolara düştü. Ödemeler bilançosunun sürekli açık vermesi 1959-1971 yılları arasında dolar bolluğu (dollar glut) ortaya çıkardı ve doların uluslararası döviz piyasasında bollaşması bu paraya duyulan güveni sarstı. 1971'de ABD'nin altın rezervi 11 milyar dolar civarında iken yabancılara karşı sorumluluğu 24.5 milyar dolara ulaştı (KARLUK, 1998: 422).

Triffin, uluslararası parasal rezervlerin bu sistemde yeteri kadar çoğaltılamayacağına dikkat çekmiş, Triffin ikileminin çözülebilmesi için sistemin istikrarına zarar vermeden uluslararası rezervleri artıracak bir yolun bulunması gerektiğini belirtmişti.

ABD'nin ödemeler bilançosu açıklarının sürekli artması sonucunda ülke dışına çıkan dolarlar, Eurodolar piyasası olarak bilinen Avrupa dolar piyasasını oluşturdu. Eurodolarların ABD'deki altın stokunu aşması üzerine doların altına konvertibilitesini kısmak amacıyla bazı tedbirler alındı. Bu tedbirlerden biri Roosa Bono'larıydı. Bu bonolar devredilmez nitelikte, faiz getiren, kısa vadeli (15-24 ay) tahvillerdi. Ancak, bu tedbir ABD'nin altın rezervlerindeki azalmaya engel olamadı.

1961 yılının Ekim ayında ABD, Almanya, Fransa, Belçika, Hollanda, İngiltere, İsviçre ve İtalya Merkez Bankaları bir araya gelerek altın havuzu oluşturdular. Altın havuzunun görevi, altın fiyatları yükselme eğilimi gösterdiğinde piyasaya altın sürmek, aksi durumda piyasadaki altın çekmek suretiyle piyasadaki altın fiyatını resmi fiyat seviyesinde tutmaktır. 1962 yılında ABD Merkez Bankası Onlar Grubunun Merkez Bankaları ile swap (değişim) anlaşmaları'nu yürürlüğe koydu. Swap anlaşmaları ile Eurodolarların altına çevrilmesi önlenmek istenmekteydi. Fakat bütün bu tedbirler ABD'den altın çıkışını önleyemedi.

1967 yılları sonlarında Vietnam Savaşı sebebiyle, ABD dolarının diğer ülkelere akışı hızlandı. Artan spekülâtif hareketler sonucunda 17 Mart 1968'de altın havuzu sona erdirildi. Altın havuzu yerini çift altın fiyat sistemine bıraktı, altın piyasasındaki işlemler ikiye ayrıldı. Serbest piyasada altın fiyatı arz ve talebe göre belirlenmeye başladı, Merkez Bankaları özel şahıslara altın satmadı. Ülkelerin ellerindeki altın rezervleri ise Merkez Bankaları arasında altının resmi fiyatı olan Onsu 35 dolardan işlem gördü.

Özel altın piyasasının oluşmasıyla İMF sisteminin temel ilkelerinden olan altın döviz standardından büyük ölçüde uzaklaşmış oldu. ABD'nin Merkez Bankasının çıkaracağı dolarlar için %25 oranında altın karşılık bulundurma uygulamasına son vermesi de sistemin çöküşünü hızlandırdı.

2. Camp David Kararları: Altın Döviz Standardının Son Bulması

Doların uluslararası piyasalarda devamlı değer kaybetmesi üzerine ABD, doları devalüe etmek yerine diğer ülkelerin paralarını revalüe etmelerini istedi. Bretton Woods sisteminde ABD dışındaki her ülke parasının dış değerini dolara karşı tek yanlı olarak düşürme olanağına sahipti. Ancak, doların devalüasyonu söz konusu olduğunda ilgili ülkelerin tamamının işbirliği gerekmekteydi. Bu sistemde ABD diğer paralara karşı doların kurunu bağımsız olarak belirleyememekteydi. Yani doları tek başına bağımsız olarak devalüe edememekteydi. Çünkü, dolar hiçbir ülkenin parasına bağlanmamıştı.

İlgili ülkelerin paralarını revalüe etmemeleri nedeniyle ABD Başkanı Nixon, 15 Ağustos 1971'de bu ülkelere baskı yapmak için bazı kararlar aldı. Bu kararlarla doların altına olan konvertibilitesi kaldırdı. Bu durumda, Merkez Bankaları ABD Merkez Bankasından dolar karşılığında Onsu 35 dolardan altın elde edemedi. Böylece altın döviz standardı sona erdi. Dolar serbest piyasada dalgalanmaya bırakıldı, ABD ödemeler bilançosu açıkları altın yerine dolarla ödemeye başladı (WOLF,1994:25).

Camp David kararları, doların ileride devalüe edileceği şeklinde yorumlandı ve spekülâtif akımları daha da hızlandırdı. Bu gelişmeler üzerine 15 Ağustos 1971 tarihinde Kuzey Amerika ve Avrupa'da döviz borsaları bir hafta kapandı. 23 Ağustos 1971'de borsalar açıldığında Avrupa paralarının büyük çoğunluğu dalgalanmaya bırakılmıştı. Belçika, Lüksemburg ve Hollanda paralarını aynı oranda; İtalya, İsveç, Danimarka ve Norveç ise belirli sınırlar içinde dalgalanmasına karar verdi. İngiltere sterlinin alt değerini belirleyerek, parasını serbest dalgalanmaya bıraktı. Fransa, ticari işlemleri sabit kur, sermaye işlemlerini ise serbest piyasa kuru üzerinden yapmaya karar verdi. ABD, Fransa, İngiltere ve Japonya Aralık 1971'de toplanarak Smithsonian Anlaşması için ilk adımı attı.

3. Smithsonian Anlaşması: İlk Dolar Devalüasyonu

17-18 Aralık 1971'de Washington Smithsonian Enstitüsünde ABD Hazine Bakanı J. B. Conally Başkanlığında Onlar Grubu (Belçika, Kanada, Fransa, Almanya, Japonya, İtalya, Hollanda, İsveç, İngiltere, ABD) Ekonomi ve Maliye Bakanları ile Merkez Bankası Başkanları dünya ekonomisinin daha sağlıklı gelişebilmesi için bazı kararlar aldı. ABD 1934 yılından bu yana geçerli olan 1 Ons altının 35 dolar olan fiyatını 38 dolara çıkarmayı kabul etti ve böylece doların altın karşılığını %8.6 oranında devalüe etti. Doların altına dönüştürülmesi ise benimsenmedi. Böylece doların altına konvertibilitesi kaldırılarak altın penceresi kapatılmış oldu. Kanada doları dışında sanayileşmiş ülkelerin paralarının dış değeri yeniden ayarlandı. Bunun sonucunda ülkelerin paraları ağırlıklı ortalama olarak dolara göre %12 oranında değer kazandı (KARLUK, 1998: 426).

Bretton Woods'ta kabul edilen diğer milli paraların dolar paritesi etrafında dalgalanma sınırları %1'den %2.25'e yükseltildi. Böylece dalgalanma sınırları daha da genişletilerek sisteme biraz daha esneklik getirilmeye çalışıldı. Ayrıca dolar dışında kalan paraların kendi aralarındaki dalgalanma sınırı da toplam %9 olarak belirlendi.

4. İkinci Dolar Devalüasyonu (12 Şubat 1973)

Smithsonian Anlaşmasından sonra dolar yine rezerv para olarak kullanılmakla birlikte Bretton Woods Sistemi'nden uzaklaşmıştı. 1971 dolar devalüasyonunun ardından uluslararası para piyasalarında istikrar sağlanamadı ve dolar değer kaybetmeye devam etti. Mark ve Yen'e talep arttı, altının Onsu 2 Ağustos 1972'de serbest piyasada 70 dolara fırladı. Alman markına hucum sonucunda Batı Almanya ve ABD Merkez Bankaları birlikte yürüttükleri swap anlaşmaları çerçevesinde piyasaya müdahale ederek markın Smithsonian Anlaşması ile belirlenen marjı geçmemesi için gayret gösterdilerse de markın değer artışı göstermesine engel olunamadı (KARLUK, 428).

ABD, bilanço açıklarındaki büyümenin önüne geçememesi ve artan spekülasyon sonucunda 12 Şubat 1973'de doları ikinci defa %5 oranında devalüe etti. Bu dolar devalüasyonunda parite değişikliği ilk defa SDR' ye göre gerçekleştirildi. Doların ikinci defa devalüasyonuna rağmen dolardan kaçışın önüne geçilemedi, altın ve güçlü paralara yönelik devam etti, altının serbest piyasadaki fiyatı sürekli arttı. 12 Mart 1973 Brüksel Antlaşması ile AB ülkeleri paralarını dolar karşısında dalgalanmaya bıraktı, bunun sonucunda Avrupa para yılanının dolarla ilişkisi kesildi ve yılan tünelden çıktı. Böylece AB ülkeleri sabit kur sisteminden ayrılmış oldu.

Doların ikinci defa devalüasyonu sabit kur sistemine duyulan güveni sarstı ve Bretton Woods sisteminin işleyişine son verildi. Mart 1973'te Bretton Woods sistemi tamamen yıkıldı. Sabit kur sistemi terk edildi (İYİBOZKURT, 2001:389).

5. Jamaika Anlaşması: İMF'nin Statüsünde İkinci Değişiklik

Bretton Woods sisteminde reform çalışmaları 1971 yılının sonlarında başladı ve 1972 yılının Eylül ayında Yirmiler Komitesinin oluşturulmasıyla sürdürüldü. Komitede bir reform metni üzerinde anlaşma sağlanamamakla birlikte, döviz kuru yönetimi için İMF gözetiminin oluşturulması, özel çekme hakkında reform, ödemeler bilançolarının denkleştirilme süreçlerinin koordinasyonu gibi konularda, reform sürecinin sürdürülebilmesi için geçici bir komitenin oluşturulmasına karar verildi. 1 Nisan 1978'den başlamak üzere yürürlüğe giren Jamaika düzenlemeleri İMF sistemi içinde esnek kurları yasallaştırdı.

Jamaika Anlaşması ile döviz kurlarının yönetiminde üye ülkelere daha fazla izin verilmiş, İMF'nin sorumluluğu genişletilmiş, SDR'nin önemi vurgulanmış, üyelerin bilançolarındaki kısa dönemli dengesizliklerine yardım edebilmek için İMF'ye hareket serbestisi tanınmıştır. İMF'nin statüsünde yapılan ikinci değişiklikle gözetimli dalgalanma meşrulaştırılarak resmen ayarlanabilir sabit kur sistemi sona erdirilmiş, döviz kurlarının seçimi üye ülkelere bırakılmıştır (PARASIZ, 2000:567-576).

IV. SİSTEMİNİN YIKILIŞINDAN SONRAKİ GELİŞMELER VE İMF'NİN DEĞİŞEN ROLÜ

Dünya ekonomisinde son 50 yıllık dönem içindeki genel ve belirleyici eğilim, pratik olarak II. Dünya Savaşı sonrası dönemde üretici güçlerin ve sermayenin enternasyonalleşmesi doğrultusundadır. Çok uluslu şirketler dünya çapında hakim durumda olup, ulusal devletlerin ekonomik politika uygulama verimli etkin bir politikayı hayata geçirme gücü bu süreç içerisinde eriyip gitmiştir (MANDEL, 1995: 8).

1970'li yıllardan itibaren İMF, Dünya Bankası ve Uluslararası Ticari Bankalar finans piyasalarıyla sıkı işbirliğine girdi, İMF eskiye oranla daha uzun vadeli kredi vermeye başladı, talep yönetimi yanında arz yönetimi üzerinde durur biçimde politikasını değiştirdi (KAZGAN, 1988: 162).

Petrol fiyatlarının 1973'te dört kat artmasına yol açan enflasyonist eğilimler, gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde etkili oldu, dünya ticaretinin gelişme hızı yavaşladı. Sanayileşmiş ülkelerin iktisadi büyüme oranları petrolü olmayan gelişmekte olan ülkeler üzerinde kısıtlayıcı olduğundan mali

piyasalarda güven tesis etmek için Hükümetler, Merkez Bankaları, Ticari Bankalar ve diğer kuruluşlar arasında uyum sağlama çalışmalarında İMF'nin rolü önem kazandı. İMF'nin rolü piyasalardaki gelişmelerin ve Ticari Bankaların borç alan ülkelere yaklaşımlarının daha iyi tespit edilmesi, ülkelerin dış borçlarını daha iyi yönetebilmelerine katkıda bulunmak, Ticari Bankalarla yapıcı işbirliği kurmak gibi konularda yoğunlaştı(APAK, 1993:24).

Gelişmiş ülkeler sınai ürünlerin fiyatlarını artırarak durgunluktan ve enflasyondan daha az etkilenirken, gelişmekte olan ülkelerin dış ticaret açıkları bu dönemde hızla arttı ve bu ülkeler sık sık devalüasyon yapmaya, İMF'den kredi talebinde bulunmaya başladı. Bu durumda İMF'nin dünya para sistemi üzerindeki etkisi giderek arttı. Gelişmekte olan ülkelerin dış borçları öylesine arttı ki bu ülkelerin bir çoğu değil borçlarını, borçlarının faizlerini bile ödeyemez duruma düştü (SÖNMEZ, 1998:365-370).

Global ekonomide 1970'li ve 1980'li yıllar enflasyon ve durgunluğun birlikte yaşandığı, çıktı ve fiyat düzeyinde dalgalanmaların olduğu, gelişmekte olan ülkelerde kısa dönemli talep yönetimi problemlerinin, artan şiddette ciddi kalkınma problemlerinin yaşandığı yıllar oldu. Bu yıllarda İMF, kaynak sağladığı ekonomilere empoze ettiği koşullarda, mikro ekonomik reformlarla birlikte makro ekonomik politika paketleri yürütmeleri için baskı uyguladı. Gelişmekte olan ülkeler artan oranlarda, kendi kontrolleri dışındaki dışsal şokların etkilerini gidermede zorlandı. 1980'li yıllar tahmin edilemeyen dış şoklar nedeni ile bütün gelişmekte olan ülkeler için kriz yılları oldu (ALTUĞ, 2001: 33).

Bu borç krizi karşısında ABD Maliye Bakanı James Baker 8 Ekim 1985 tarihinde Seul'de yapılan İMF-Dünya Bankası yıllık toplantısında Baker Planı olarak adlandırılan projesini açıkladı. Gelişmekte olan ülkelerin borç krizini çözmek ve böylece uluslararası finans dünyasının temellerinin çökmesini engellemek için kimi önlemler alındı (BOLAT, 1986a: 54).

Bu önlemler çerçevesinde, İMF ve Dünya Bankası kontrolünde borçlu ülkelerde büyüyen ödemeler dengesini düzeltmeye ve enflasyonu azaltmaya dayalı bir ekonomik politika izlendi, büyümenin enflasyonist eğilimlere yol açmasını önlemek için İMF gözetimindeki istikrar önlemleri de devam ettirildi. Bu yeni politikanın finansmanı için Ticari Bankalar normal verdikleri ödünçlere ilave olarak, gelişmekte olan ülkelere, 3 yıl içinde 20 milyar dolar tutarında yeni kredi sağladı. Dünya Bankası ve Çok Taraflı Kalkınma Bankaları da söz konusu ülkelerdeki yapısal uyum ve gelişme projeleri için 10 milyar dolar ilave kredi sağlamayı taahhüt etti.

Baker Planı uluslararası para sisteminde karşılaşılan sorunlara çözüm bulunmasının bir zorunluluğu olarak ortaya çıktı. Bu arada 1973 yılından itibaren uygulanmakta olan dalgalı kur sistemi, 1980'li yılların başından itibaren

ABD'de uygulanan ekonomik politika ile ilginç bir görünüm arz etmeye başladı. ABD'nin bütçe açıkları sonucu ABD'de faiz oranları yükselmesi 1970'li yılların başındaki durumun tersine bu defa Avrupa ve Japonya'dan ABD'ye özel sermaye akışını hızlandırdı. Bu durum doların değerinin başlıca Batı Avrupa ülkeleri ve Japon Yen'i karşısında hızla artmasına yol açtı. 22 Eylül 1985'te Newyork'ta bir araya gelen ABD, İngiltere, Fransa, Almanya ve Japonya Maliye Bakanları doların değerinin düşürülmesi için Merkez Bankalarının ortak hareket etmesi ve gerektiğinde müdahale edilmesini kararlaştırdı (BOLAT, 1986b: 26).

Bu yıllarda, İMF ve Dünya Bankası tarafından az gelişmiş ülkelere önerilen dışa açık ya da ihracat öncülüğünde büyüme stratejisi, az gelişmiş ülkelere sanayileşmiş ülkelere doğru kaynak transferini hızlandırmayı amaçlıyordu (BAŞKAYA, 1995a :20).

İMF ve Dünya Bankası seksenli yılların sonlarından itibaren yakın işbirliğine girişti ve kurulmasına çalışılan "yeni dünya düzeninde" belirleyici güç odaklarının girişimleri ve politikaları doğrultusunda tavır takınmaya başladı. Özellikle İMF, kapitalizmin düzenleyicisi rolünü belirgin olarak üstlendi, dış borç konusunda yeni düzenlemelere girişti. İMF, yeni dünya düzeni veya küreselleşmenin sağlanmasında ortaya çıkan sapmaları tedavide önemli roller üstlendi (SÖNMEZ, 1998: 453).

İMF 1980'li yılların başından itibaren kuruluş amacından hayli uzaklaştı. Artık işlevi beklenmedik arzı ödemeler dengesi tıkanıklıklarını gidermek için kredi açmakla sınırlı değildi. Zaten fon kaynakları uluslararası ticaretle orantılı olarak artmamıştı. 1948'de kotalar ithalatın %16'sı seviyesinde iken, 1980'de %3'ün altına düşmüştü. İMF krizin ortaya çıkardığı olumsuzlukları sanayileşmiş ve az gelişmiş ülkeler arasında dağıtmak yerine yükün tamamını az gelişmiş ülkelere bindirmek için bir koz ele geçirmişti. Artık asıl işlevi, alacakların tahsilini güvence altına almaktı Bir bakıma çok uluslu özel ticari bankaların icra memurluğu işlevini üstlendi, borçlu az gelişmiş ülkelerin ekonomi politikalarının belirlenmesinde anahtar duruma geldi. 1980-1984 aralığında 60'dan fazla ülke İMF'nin stand-by anlaşmasına uygun politikalar benimsemek durumunda kaldı. Bu açıdan, İMF zor durumdaki ülkelere kolaylık sağlayan değil, kapısını her çalan ülkenin politikalarını detayına varıncaya kadar belirleyen bir kurum durumuna geldi (BAŞKAYA, 1995b: 44-52).

İMF 1991'den bu yana kırktan fazla ülke ile anlaşma yaptı. 1990'lara kadar görüşlerini esas olarak gizlilik içinde gerçekleştiren İMF uluslararası kamuoyunda oluşan olumsuz imajını düzeltmek amacıyla 1990'lardan sonra bu çalışma biçimini değiştirdi. İMF, gizlilik yerine şeffaflık politikası benimsedi ve bu politikanın bir parçası olarak, ilgili ülkelerin niyet mektupları da İMF'nin önerileri de basına açık anlatılmaya başlandı (ASOMEDYA, 1994: 12).

1990'lı yıllara sanayileşmiş ülke ekonomileri bir önceki 10 yılda taşımış oldukları sorunların büyük kısmını üzerlerinden atmış olarak girdi. ABD'de işsizlik oranı son otuz yılın en düşük düzeyine, enflasyon oranı %3'lere inmişti. AB ülkeleri ise, 1992 yılında imzalanan Maastricht Anlaşmasının getirmiş olduğu kriterlere uymak için çeşitli sıkıntıları göze almışlardı. Bu olumlu gidişat, 1994 yılında yaşanan Meksika Krizi ile bozuldu. ABD'li şirketlerin Meksika'da yapmış olduğu yatırımlar nedeniyle bunalımdan ABD'nin etkilenmesi Meksika'nun İMF ve ABD tarafından finanse edilmesini zorunlu kıldı. ABD Meksika'ya kriz sonrası 40 milyar dolar, İMF' de 8 milyar dolarlık kaynak aktardı (ÇOLAK, 1998: 19).

1990'lı yılların başında İngiltere, Fransa, Portekiz ve İsveç gibi gelişmiş ülkelerde kendini gösteren finansal kriz, 1994 yılında Meksika, 1997 yılında Asya, 1998 yılında Rusya ve nitekim 2000-2001 yıllarında Türkiye ve Arjantin de kendini gösterdi. Günümüzde, küreselleşme ve kriz en sık duyulan kavramlar, İMF ise, bu kavramlar ekseninde yürütülen yoğun tartışmaların odağındaki kurum oldu. Küresel alanda yaşanan krizler, bir yandan küreselleşmeye ilişkin yaygın beklentileri sarsarken, diğer yandan İMF'nin uluslararası sistemdeki rolünü ve işlevselliğini tartışmalı hale getirdi, İMF'nin dünya ekonomisindeki para ve döviz kuru dengesini sağlamadaki rolünün irdelenmesine yol açtı (SCHWARTZ A., 2000: 21-25).

Ülkelerin krize neden girdikleri ile ilgili çeşitli düşünceler söz konusudur. Ortak gözlem, ülkelerin para birimleri rekabet gücünü kaybedince dolar bazında sabit kur politikalarını terk etmek zorunda kalmaları, gerçekçi olmayan döviz kuru politikaları, finans sektöründeki yapısal zayıflıklar, kısa vadeli borçlardaki artışlar, spekülasyon sermaye hareketleri ve ülkelerindeki banka ve finans kuruluşlarının son derece riskli projeleri finanse etmiş olduklarıdır (ÖNDEL, 1998: 15).

İMF, 1996'da Tayland'ı ekonomik gidişatı konusunda uyardıysa da bu uyarı dikkate alınmadı. Tayland'da patlayan kriz kısa sürede benzer ekonomik yapılanma içinde olan Endonezya, Malezya, Filipinler, Güney Kore, Tayvan, Hong Kong ve Singapur'a yansıdı. Krizin etkileri bölge ülkeleri ile sınırlı kalmadı, dünya ekonomisinde önemli oranda bir durgunluk yaşandı, dünya ticaret hacmi daraldı. Güneydoğu Asya Ülkeleri, paralarına yönelik spekülasyon ataklarıyla kendi güçleri ile baş edemedikleri için İMF'yi yardıma çağırdı. Global bir finansal kriz riskini göze alamayan İMF, tarihinin en hızlı ve en büyük finansal yardım paketini açtı, her zaman olduğu gibi finansal yardımı ülkelerin önerilen politikaları uygulama koşuluna bağladı. İMF tarafından önerilen liberalleşme, yurtiçi piyasaları yabancı yatırımcılara açma, yüksek faiz politikası, banka sistemi reformu, sıkı bütçe disiplini ve kamu harcamalarının kısılması, işgücü piyasalarına esneklik getirilmesi, kamu kesimi sübvansiyonlarının kaldırılması gibi politikaların uygulanmasıyla, ülkeler büyük bir durgunluk

içerisine düştü, işsizlik hızla arttı, enflasyon yükseldi. Yaşanan ekonomik kriz ülke ekonomilerini çökertmekle kalmadı, politik istikrarsızlıkları da beraberinde getirdi (DEMİR, 1999: 77).

Krize giren ülkeler bu olayları bir daha yaşamamak ve borsalarını spekülâtorlerin istilasından kurtarmak için tüm uluslararası forumlarda seslerini duyurmaya çalıştı, özel sermaye akımlarının bugünkü geldiği düzeyde İMF kotalarının kriz anında ne kadar yetersiz kaldığını vurguladılar. *Eskiden gelişmekte olan ülkelerin eleştirisi yağmuruna tutulan IMF, bu kez sanayileşmiş ülkeler tarafından eleştirildi ve yeniden yapılandırılması yönünde sesler yükselmeye başladı.* 1944 yılının ekonomik dinamiklerine göre kurulmuş olan İMF'nin sadece denetim mekanizması değil, bir çok konusu değişim beklemekteydi. İMF kotalarının kriz anında ulusal parayı desteklemede yetersiz kaldığı herkes tarafından kabul edilmekteydi. Panik sırasında döviz kurlarındaki düşüşü durdurmakta da başarı sağlanamamıştı.

Bugünün IMF' si 1940'ların IMF' si değildi. Süreç içerisinde uluslararası ekonomik ve politik gelişmelere paralel olarak bu kurum da değişmişti. İMF, reçetelerinde artık, sadece ödemeler dengesini düzeltici politikalara değil, istikrar programı sunduğu ülkelerin iç dengesini düzeltici politikalara önem vermekteydi.

İMF ve Dünya Bankası krize giren ülkeler ile uygulanması gereken ekonomik programlar ve tedbirler üzerinde ortaklaşa olarak çalışmaya başladı. Bu programlar stand-by anlaşmalarını ve yapısal uyum kredilerini içeren özellikle finansal sektör ve ekonomik yönetim konularına ağırlık veren programlardı. Ayrıca İMF bölge ekonomilerinin kaybettiği yabancı sermayeyi karşılamak amacıyla kredilerde organize etmekteydi (PAYA, 1998: 21).

Batılı iktisatçılara göre, kriz dünya ekonomisini neredeyse talepsiz bıraktı. Bu durumun ilk olumsuz etkisi de kuşkusuz dünyada üretim ve istihdam azalması şeklinde karşımıza çıktı. İMF'nin yaptığı tahminlere göre, Asya krizi 1998'de büyüme hızı dünya genelinde %0.8, gelişmiş ekonomilerde %0.4 düştü. Son yapılan tahminler bu olumsuz etkinin % 1'e kadar yükseleceğini göstermektedir (AKMAN, 1998: 54).

Kapitalist sistemin temel taşı ve temel aracı olarak bilinen İMF'nin önemi kapitalist dünya içerisinde tüm uluslararası bankaları, kredi kurumlarını yönlendirmesinde çok uluslu şirketlere kaynaklık etmesinde az gelişmiş ülkeleri en yoğun biçimde batı sistemlerine bağlı kılmasında ve bağımlılığı sürdürmesinde aranmalıydı (DOĞAN, 1985: 41).

İMF, bir yandan üye ülkelerin parasal sorunların ve dış ödeme dengesizliklerin üstesinden gelebilmeleri için uygun iktisat politikalarını uygulamalarına yardımcı olmayı, diğer yandan kriz döneminde gerekli önlemlerin yürürlüğe konulması için mali destek vermeyi sürdürdü. İMF'nin

kambiyo rejiminde istikrarın sağlanması ve krizlerin önlenmesi doğrultusunda ki girişimi bu kuruluşun denetleme fonksiyonu ile yakından ilgiliydi. Böylelikle bir tür "erken uyarı sistemi" çalıştırılmış, ilgili hükümetlerin hatalı iktisat politikaları konusunda dikkatleri çekilmiş, gerekli önlemlerin alınması için mali destek verilmişti. Küreselleşme süreci içerisinde IMF'nin dışa açılma, özelleştirme, deregülasyon politikalarında daha net tavır aldığı, söz konusu politikaları desteklediği ve çeşitli biçimlerde sermayenin uluslararasılaşması ve uluslararasılaşmasına arka çıktığı yadsınamaz bir gerçektir. Bu bakımdan IMF küreselleşme sürecinde Merkez'in öngördüğü politikaların uygulanması ve gerekli önlemlerin alınmasında görev almaktaydı. Bu bağlamda az gelişmiş ekonomilerin uyum sürecinde ortaya çıkan sorunların çözümünde "hekim" rolüne soyunurken, küreselleşme ve yeni dünya düzenine karşı tavır alınması veya politikalar uygulanması durumunda "jandarma"lık görevini yerine getirmeye çalışıyordu (SÖNMEZ, 1998: 527-528).

IMF'nin rolünün artırılması, kurtarma operasyonlarının yoğunlaşması, ciddi piyasa sapmalarına ve IMF'ye sürekli bağımlı hale gelen iş görmez ekonomi yönetimlerine yol açtı. IMF kurtarma operasyonları, hem ödünç verenleri hem de ödünç alanları aşırı risk alma konusunda cesaretlendi, bu durumun doğal bir sonucu olarak daha sık ve daha şiddetli finansal krizler ortaya çıktı. O halde, yapılması gereken IMF'nin rolünü ya sona erdirmek ya da minimize etmektir (SCHWARTZ, 1998:1-3).

IMF, Meksika Krizi ile başlayan Asya ve Rusya Krizi ile devam eden ve oradan Türkiye ve Latin Amerika'ya sıçrayan küresel krizde rezervlerinin önemli bir kısmını eritti, yapmış olduğu mali yardımlara rağmen hedeflenen başarıyı sağlayamadı ve önemli prestij kaybına uğradı. Bunun üzerine IMF, dünya ekonomisinde yaşanan mali krizlerden sonra, krize giren ülkelere karşı geleneksel yaklaşımında değişikliğe gitti, mevcut kotaların dışında imkan kullandırma esnekliğini gündeme getirdi, bu olanağı Asya krizi sonrası İlave Rezerv Kolaylığı (Supplementary Reserve Facility) olarak genelleştirdi. Mali krizlerin yeniden ortaya çıkmasını engellemek için Acil Önlemler Hesabı adlı yeni bir programı uygulamaya koydu. Bu kolaylık krizden önce kullanılabilirdi. Böylelikle krizi önleyebilecek mekanizma getirilmeye çalışılmıştı. IMF tarafından Nisan 1999'da alınan bir kararla üye ülkelerin mali krizlerin bulaşıcı etkisinden korunmaları için Olağanüstü Durum Kredisi (Contingent Credit Line) adı altında bir fon oluşturuldu.

IMF'nin günümüze kadar ortaya koyduğu mekanizmaların mali yapıdaki bozulmayı önleyici olmaktan çok tedavi edici mekanizmalardır. IMF kriz yönetiminde değil, krizi engellemede etkin görev almalıdır ve sahip olduğu sıkı denetim yetkilerini de bu amaç doğrultusunda kullanmalıdır (LARSEN, 2001:5). IMF'nin bu yeni yaklaşımı IMF Direktörü Michel Camdessus tarafından "bir

onsluk (29gram) önlemin bir paundluk (454 gram) tedaviden daha iyi olduğu" şeklinde ifade edilmektedir (CAMDESSUS, 1999: 1).

26-28 Eylül 2001'de Prag'da yapılan İMF ve Dünya Bankası toplantısında İMF Başkanı Horst Köhler, İMF'nin gelecekteki rolü ile ilgili olarak "küreselleşmeyi herkesin yararına işleyecek şekilde çalıştıracak girişimin aktif bir parçası" öngörüsünde bulunmakta, Çek Devlet Başkanı Vaclav Havel, "başka bir yeniden yapılanmadan, bugünkü uygarlığın temelini oluşturan bütün değerler sisteminin yeniden yapılandırılmasından" söz etmektedir. Köhler'e göre, "eğer İMF mevcut olmasa idi, bugün bu kurumu kurmanın tam zamanı olacaktı. Geçmiştekinden daha farklı olarak küreselleşme işbirliğini gerekli kılmakta olup, bu işbirliğini sağlayacak olanlarda kurumlardır. İMF'nin halihazırdaki 182 üyesi bu kurumu küresel bir kurum ve uluslararası ortak yarar için bir platform haline getirmelidir. Bu bağlamda İMF bünyesinde oluşturulan Yoksulluğu Azaltma ve Büyüme Kolaylığı, küreselleşmenin herkes yararına çalışması için yeni araç olarak düşünülmektedir." Köhler İMF'nin gelecekteki rolü ile ilgili kendi vizyonunu şöyle ortaya koymaktadır: "Dünyadaki bütün insanların yararına olacak enflasyonist bir ekonomik büyümenin sürdürülmesini desteklemeye çalışma, uluslararası finansal sistemin istikrarı için yetki merkezi olma, küresel kamu mallarını korumak için tesisi edilen diğer kurumlarla tamamlayıcı bir şekilde çalışma ve açık bir kurum olarak deneyim ve diyalogdan ders çıkarmak ve bunları değişen durumlara uyarlama" (TOPRAK, 2001: 52-53).

İMF Birinci Başkan Yardımcısı Stanley Fischer ise, "reform edilecek bir uluslararası finansal sistem içerisinde, krizle karşı karşıya kalan ülkeler için İMF'nin son ödünç verme mercii rolü oynayabileceğini" iddia etmektedir. (FISCHER, 1999: 2).

Anna Schwartz, Fischer'in bu görüşlerine katılmamakta, son ödünç verme merci olarak Merkez Bankalarının yeterli kapasiteye sahip olduğunu savunmaktadır. Schwartz'a göre, "Merkez Bankaları kendi ulusal paraları ile yüksek güçlü baz para yaratabilirler, hızlı hareket edebilirler ve harekete geçmek için başka bir kurumun muvafakatine ihtiyaç duymazlar. Oysa İMF bu niteliklerden her birinden yoksundur. İMF finansal panik durumunda kendisini hem bir ödünç verici hem de kriz yöneticisi olarak görmektedir. Hatalı ekonomik politika izleyen ülkelerde halk, bu hatalar için ağır bedel ödemektedir: negatif değilse bile daha yavaş büyüme, hükümet zayıflığı ve işsizlik. Buna karşılık, İMF destekli yardımlar hatalı politikadan zarar gören halkı değil, hükümetlere veya özel sektör kuruluşlarına ödünç veren yatırımcıları korumaktadır." Schwartz'a göre, "sıkıntıya düşen bir ekonomi, zorlukların üstesinden gelmek için İMF'nin katkısına muhtaç değildir. Finansal krizlerin yayılmasına yol açan koşulları ortaya çıkaran İMF yardımları yerine, ülkeler, başka kurtuluş yolu izlemelidir. Finansal krizi ortaya çıkaran koşulların düzeltilmesi İMF'nin değil, sıkıntıya yaşayan ülkelerin vazifesi olmalıdır. Bir ülke dış borçlarını ödeyemiyor veya taksitlerini aksatıyorsa, İMF değil, söz konusu ülke yabancı ödünç vericilerle bir ödeme planı müzakere etmelidir. Daha istikrarlı bir uluslararası finansal sistem yaratmak üzere her

bir ülke, son ödünç verme mercii konumunda olmalıdır. Aksi halde, IMF kaynağını kullanan her ekonomi, IMF borcuna rağmen, üretimde şiddetli düşüş, cezalandırıcı yüksek faiz oranı ve artan enflasyondan kurtulamaz" (SCHWARTZ A., 1999: 5-7).

Dünyanın en büyük finans cambazlarından biri olan George Soros, İMF'nin küresel ekonomi ve finans sistemindeki rolünün tatminkarlıktan uzak olduğunu öne sürmekte, İMF'ye kardeş bir kuruluş olarak, "Uluslararası Kredi Garanti Kurumu" oluşturulmasını ve bu kurumun uluslararası sermaye hareketlerini denetlemesi ve kredi tahsislerini düzenlemesini önermektedir. Krize giren ve iflas etme noktasına gelen ülkelerin borçlarını garanti altına alarak krizin uluslararası ekonomide yaratacağı dalga etkisini kırmak istemektedir(SOROS, 1998:9).

Nobel ödüllü iktisatçı, James Tobin, küresel alanda yaşanan finansal krizlerin en önemli nedeninin yüksek hacimli döviz spekülasyonu olduğunu belirtmekte, piyasanın çok büyük ve hareketli olmasının Merkez Bankalarının ve İMF'nin etkisiz kalmalarına yol açtığını vurgulamaktadır. Tobin, spekülasyon maliyetlerini yükseltip kısa vadeli veya gecelik spekülasyonlardaki kar elde etme olasılığını azaltmak amacıyla uluslararası sermaye hareketleri üzerine bir işlem vergisi konulmasının yararlı olacağını dile getirmektedir (TOBIN, 2001:1).

Yarım yüzyıl aşkın bir süredir küresel serbest ticaret misyonunu yürüten, ancak zaman içerisinde yıpranan İMF'nin, uluslararası ekonomik ilişkiler düzenindeki aksamaları öngörme, hızlı onarma ve gerektiğinde esneme kabiliyetiyle yeniden yapılanma ihtiyacı açıktır. Nitekim, İMF'nin kendisinin kısmen de olsa bu ihtiyacın farkına vardığı görülmektedir (BAYRAKTUTAN, 1999: 1-5).

V. İMF VE AZ GELİŞMİŞ ÜLKELER

İMF tarafından az gelişmiş ülkelerde uygulamaya konan politikalar, bu ülkelerin ekonomi politikalarını doğrudan belirlemekte, hatta bazı durumlarda ulusal kalkınma planlarının yerine geçmektedir. İMF tarafından uygulanan makro ekonomik yapısal uyum programları milyonlarca insanın yaşamını etkilemektedir. Bu bağlamda, yapısal uyum programları dünyada yaşanan yoksulluk olgusu üzerinde doğrudan bir etkiye sahiptir. *İMF, günümüz dünyasının en güçlü hükümetler üstü hükümetidir.* Denetlediği kaynaklar ve kendisinden borç alan ülkelerin iç işlerini etkileyebilme gücü bu kuruluşa büyük bir güç sağlamaktadır (PAYER, 1981: 58).

Uluslararası sermayenin Üçüncü Dünya üzerinde artan egemenliği, uluslararası mali kuruluşların (İMF ve Dünya Bankasının) aracılığı ile gerçekleşmiştir. Bu iki kuruluşun az gelişmiş ülkelerin iktisat politikalarını belirlemede son yıllarda giderek artan, hatta zaman zaman sınırsız görünen bir

nüfuza sahip olmaları istikrar ve yapısal uyum programlarının uygulanması yolu ile gerçekleşmiştir (BORATAV, 1994: 15).

1. İMF'nin Az Gelişmiş Ükelere Bakışı

İMF'nin az gelişmiş ülkelere bakışı yaşanan şu iki olayda net bir şekilde görülmektedir (BORATAV, 1995: 20).

Bir stand-by anlaşmasını görüşmek için Senegal'ın başkenti Dakar'a gidecek olan İMF uzmanı bileti yanlışlıkla Bangladeş'in Dhaka'sına alır. Yanlışlığı uçaktan inince fark eden uzman pek de oralı olmaz. "*Fark etmez, ha Senegal, ha Bangladeş! Nasıl olsa aynı programı izleyeceğiz*" diyerek Maliye Bakanlığının yolunu tutar.

Zimbabve'de bir seminerde yapısal uyum politikalarının Afrika'daki sonuçları tartışılıyor, ABD'li bir uzman Zambiya'da ki bir uygulamadan söz ederken "*Çok ilginç bir deney oldu, ama başarılı olmadı. Şimdi ben görevimden ayrıldım ve kitap yazmaktayım*" diyor. Sözü edilen başarısızlık Zambiya toplumunu temelden sarsan bir ekonomik çöküntü olup, bu çöküntüye yol açan politikadan "*deneyim*" değil, "*deney*" diye söz ediliyor. Afrikalılardan biri kendini tutamayarak patlıyor: "*Bravo doğrusu! Bir ülkeye laboratuvar gibi bakıyor, bir ülkenin halkının kaderi ile deney yaparak oynuyorsunuz. Bir de utanmadan bu deneyiniz üzerine kitap yazarak para kazanıyorsunuz.*"

Davison L. Buthoo'da 10 Ocak 1989'da İMF'den istifa ederken yolladığı açık mektupta şunları söylemektedir (MARTIN, 1995: 13).

"Yaklaşık 5 yıl önce başkan Reagan, bizlere çok etkileyici dille gidip Üçüncü Dünyayı özgür kapitalizmin yeni kalesi yapmamızı söylediğinde ne büyük bir coşku, nasıl bir misyonerlik duygusuyla koşmuştuk!... Bu hedefe doğru giderken 1983 ve 1988 döneminde Latin Amerika ve Afrika'da hiç utanmadan ekonomik kargaşa yarattık."

Fortune dergisine göre, John Maynard Keynes'ten bu yana en iyi iktisat yorumcusu olan Paul Krugman, "İMF'nin verdiği kredilerin koşulu olarak ülkelerin birkaç ay içerisinde bütün kurumsal yapılarını kökten değiştirmelerini talep etmesinin, dünyadaki hiçbir hükümetin yapamayacağı bir şeyde esrarçı olmasının gelişmekte olan ülkelerde yaşanan krizi daha da derinleştirdiğini" ileri sürmektedir. Krugman'a göre "mali kriz bu ülkeleri vurduğunda, ülkelerde uygulanan kriz karşıtı politikalar, ABD'nin bir krizle karşı karşıya geldiğinde uyguladığı politikaların tam tersidir. Bu gün artık İMF taleplerinin abartılı genişliği karşısında ABD'nin krizi bahane ederek gelişmekte olan ülkelerle ilgili ideolojik vizyonunu hayata geçirmeye çalıştığına ilişkin bir şüphe uyanmaktadır" (KRUGMAN, 2001: 122-125).

2. İMF ve Reçeteleri

Bugün İMF ve Dünya Bankası, Üçüncü Dünya ülkelerine dış şoklardan kaynaklanan kriz anlarında geçici olarak yol gösteren kuruluşlar olmaktan çıkmışlar, borçlu ülkelerin iç politikalarını gözetim altında tutan sürekli denetim organları haline dönüştürmüşlerdir (CHOSSUDOVSKY, 1993: 18-22). Gelişmekte olan ülkelerin dış borç stoku 1980 yılında 561.4 milyar dolar iken, 1995'de 2 trilyon doları aşmış, neredeyse 4 katına çıkmıştır (KAZGAN, 1997: 102).

İMF'nin az gelişmiş ülkelerde uygulamaya koyduğu makro ekonomik politikalarla borç yönetimi arasında yakın bir ilişki vardır. Borç yönetiminin tek işlevi borçlu ülkelerden mali yükümlülüklerini formel şekilde katlanmaya devam etmelerini güvence altına almaktır. İMF, borçlu ülkeleri faizlerin ödenmesine zorlarken, ana paraların geri ödenmesini ertelemekte, adalet adına borçları takas etmekte ve iflasın kıyısındaki ülkelere borçların geri ödenmeme noktasına gelmelerini geçici olarak önlemek üzere "eski borçlar" ın gecikmiş ödemelerini yapabilmek için "yeni borçlar" vermekte bu durum böylece sürüp gitmektedir. Alınan paraların hiçbir bölümü yatırımlara yöneltilmediğinden reel ekonomiye bir yarar sağlamamaktadır (CHOSSUDOVSKY, 1999: 59).

Bryan ve Schaefer tarafından yapılan bir araştırmada, İMF politikaları uygulayan 89 az gelişmiş ülkenin 1965 yılından 1995 yılına kadar olan ekonomik büyümeleri incelenmiştir. Araştırmanın sonuçlarına göre, bu ülkelerden 48'i borç aldığı yıla göre kişi başına düşen gelir açısından bir ilerleme kaydetmemiş, bu 48 ülkeden 32'si daha da fakirleşmiştir. Bu ülkelerden 14'ünün ekonomisi borç aldığı yıla göre en az %15 küçülmüştür. Örneğin Nikaragua 1968'ten 1995'e kadar 185 milyon borç almış, ancak ekonomisi %55 daralmıştır. Zaire ise, 1972-1995 döneminde 1.8 milyar dolar borç almış ama ekonomisi %54 oranında küçülmüştür (BRYAN/.SCHAEFER, 2001: 1).

İMF kredi anlaşmalarına eklenen "kredi alma koşulları" aracılığıyla, borçlu olan ülkelerin makro ekonomik politikalarını kendi çıkarları doğrultusunda yeniden belirlemeye zorlamaktadır. Görünüşte tarafsız ve bilimsel gibi görünen İMF'nin makro ekonomik politika araçları, sözde şiddet kullanmadan uygulanan yeni sömürgecilik araçları olup, milyonlarca insanın yaşamını etkileyen bir yoksulluk getirmektedir. Chossudovsky'e göre, İMF bu açıdan, *"yoksulluğun yok edilmesine değil, yoksulların yok dilmesine katkıda bulunmaktadır.* Venezuela Devlet Başkanı Carlos Andres Perez ise, İMF'yi *"kurşunlarla değil, kılıklarla öldüren bir diktatörlük"*, olarak nitelirmektedir (CHOSSUDOVSKY, 1999: 157).

İMF'nin dara düşen her ülkeden ilk istediği hemen bir devalüasyon yapılmasıdır. Bu suretle ihracat artacak, ithalat azalacaktır. İMF tedavi altına aldığı hastalarına, yabancı sermayeye açılmalarını dış yatırımcıları teşvik etmelerini önermektedir. İMF, *az gelişmiş ülkelerin derdine deva bulmaları peşinde*

değildir. Borçlu ülkeler kriz içine itilmekte ve uluslararası eşitsizlik daha da artmaktadır (HARISON, 1990: 231-234).

İMF'nin az gelişmiş ülkelerde uyguladığı politikalarının paradoksal sonuçlarından biri de şu olmuştur: Üçüncü Dünya ülkelerine önerilen istikrar politikaları zengin ülkelerin ekonomilerine zarar vermeye başlamıştır. Güney yarımküredeki yoksulluk ithalata olan genel talebi düşürdüğünden kuzey yarımküredeki büyümeyi ve istihdam seviyesini olumsuz etkilemiştir. Kısacası İMF'nin kemer sıkma politikası bütün dünyayı etkilemiştir. Fabrikalar ücretlerin yüksek olduğu eski merkezlerde kapanmış, emeğin ucuz olduğu yerlere kaymıştır. Ortaya bir kısır döngü çıkmıştır. Sanayinin Üçüncü Dünyaya kayması gelişmiş ülkelere de işsizliğe yol açmıştır. Ekonomik etkinliklerin ücretlerin düşük olduğu ülkelere kayması işsizliğe, dolayısıyla harcamaların azalmasına neden olmuştur. Eşitsiz değişim sonucunda üretici ülkelerin ürünlerinden elde edilen karlar yüksek faiz hadleri ile Üçüncü Dünya ülkelerine verilmiş, İMF'nin ilaçlarını kullanmak koşuluyla da yoksul ülkelerin bu kredi borçlarını ödemeleri sağlanmıştır (CHOSSUDOVSKY, 1994: 70-71).

İMF'nin az gelişmiş ülkelere yardım etmek amacıyla önerdiği politikaları, Friedman şöyle eleştirmektedir (FİNANS DÜNYASI, 1995: 48).

"Benim gözümde İMF uğursuz bir kurumdur. Bugün yalnızca az gelişmiş ülkelerin ekonomi politikalarına yardım etmek için var olan İMF yararlı önerilerden çok, zararlı önerilerde bulunmaktadır. İMF dengeli bütçe saplantısına sahip olduğundan büyümeye öncelik vereceğine, sürekli olarak vergi artışlarını dengelemektedir. Sorun devlet masraflarının kontrol edilmesinde iken, İMF bütçe açığının kapatılması gibi tehlikeli bir fikrin yayılmasını sağlamaktadır. Aynı zamanda sanayileşmiş ülkelere sermaye aktarımı nedeniyle alınan paralar piyasada çok daha iyi değerlendirilebilecektir."

ABD eski Dışişleri Bakanlarından Henry Kissinger, "İMF'nin gelişmekte olan ülkelere uymaya zorladığı politikaların, hastalıktan daha kötü sonuçlar doğurduğunu ve bu ülkelerde politik ve sosyal istikrarsızlık yarattığını" söylemektedir. İMF'nin önerilerini acı bir ilaca benzeten ABD Maliye Bakanı Donald Regan, "bu ilacın tadını sevmeyebilirsiniz, ancak iyi olmanız için içmelisiniz, iyileşmenize yardımcı olacaktır" şeklindeki sözleri, işsizlerden, yaşam düzeyleri düşmüş işçi ve çiftçilerden ve işletmelerini kaybetmiş iş adamlarından oluşan kızgın kalabalıkları avutamamaktadır (AKGÜÇ, 1991: 344-345).

İMF'nin her ülkenin kendine özgü koşullarını dikkate almayan, insancıl yönü bulunmayan, gelir dağılımı sorununu ağırlaştıran, üretim kaynaklarının geliştirilmesi, işsizliğin azaltılması, reel gelirin yükseltilmesi gibi amaçları dışlayan, soruna yalnız ne pahasına olursa olsun kısa dönemde dış ödemelerde denge sağlanması gibi dar bir açıdan bakan reçetelerini geliştirmekte olan ülke

ekonomileri üzerinde yıkıcı etkiler doğurmaktadır (HANKE/HOPKINS, 2001: 1-2).

Günümüzde İMF'nin en büyük eksikliği güçlü ülkelerin kendi başlarına karar almaları ve bunun sonunda dünya ekonomisindeki dengenin bozulmasıdır. Dengenin bozulması sonucunda en büyük zarar gelişmekte olan ülkelere gelmektedir. İMF'nin çözmesi gereken sorunu gelişmekte olan ülkeler karşısında güçlü görülmesi, politikalarını dikte ettirmesi, buna karşılık sanayileşmiş büyük ülkeler karşısında güçsüz kalması, politikalarını uygulatamamasıdır (İYİBOZKURT, 1997: 422-423). İMF tamamen merkezizm kontrolünde bulunmakta olup, İMF Başkanının ABD ya da Batı kökenli olması bunun en önemli kanıtıdır. Merkez dışı dünya ise, sayıca çoğunlukta olsa da şikayetlerini dile getirmekten öte bir varlık sahibi olamamaktadır (KAZGAN, 1995: 32).

SONUÇ

İMF'nin kuruluşundan hemen sonra kendisine yüklenen ağır görevleri başaracak mali kudrete sahip olmadığı anlaşılmıştır. Avrupa ülkelerinin ödemeler bilançosu dengesizlikleri tahmin edilenin çok daha üstünde kredi verilmesini gerektirmiştir. Gerek 1929 ekonomik bunalımı, gerekse II. Dünya Savaşı sırasında, Avrupa ülkelerinin ekonomilerinde ve ödemeler bilançolarında meydana gelen köklü değişimler tam olarak anlayamamıştır: İMF'nin sermayesi ve fonları daha sonraları artırılmalarına rağmen sınırlı ve yetersiz kalmıştır. Fon döviz sınırlamalarını kaldırmayı da başaramamıştır. Üye ülkeler, devalüasyonlar konusunda fona karşı verdikleri taahhütleri çoğu zaman yerine getirmemiştir.

Avrupa ülkelerinin yeniden imarının çoktan tamamlandığı, uluslararası bankacılığın ve özel banka kredilerinin çok genişlediği yıllarda, İMF, özellikle az gelişmiş ülkelere kredi konusunda yeşil veya kırmızı ışık yakan bir banka haline gelmiştir.

Uluslararası bağlamda İMF'nin faaliyet alanındaki önemli değişim, Bretton Woods sisteminin çöküşünden beri, hayli likit bir uluslararası finansal sistemin ortaya çıkması ve dünya sermaye piyasasının artan biçimde hareketli hale gelmesidir. Dünya ekonomisinin son yirmi yılının belirleyici özelliği, sınır ötesi finansal işlemlerin hızla artışı olmuştur. Bu süreçte sabit kur sisteminin işleyişini garantilemek üzere kurulan İMF, sermayenin uluslararasılaşması sürecinin gereklerine uygun politikaların, gelişmekte olan ülkelere de uygulamasını garantileyen bir işlev üstlenmiştir. 1980'li yılların başından itibaren kuruluş amacından bir hayli uzaklaşmış olan İMF'nin işlevi, artık beklenmedik arızı ödemeler dengesi tikanıklıklarını gidermek için kredi açmakla sınırlı değildir. İMF, kendisini finansal panik durumunda son ödünç

verici mercii olarak algılamakta, aynı zamanda kriz yöneticiliği görevini üstlenmektedir. İMF Ana Sözleşmesi, fonun amaçlarını, ödemeler dengesi sorunları etrafında ve bununla bağlantılı kambiyo rejimleri ve uluslararası parasal koordinasyon öğeleri ile sınırlamışken, dünya ekonomisinde yaşanan gelişmelere bağlı olarak, İMF'nin rolünde önemli değişiklikler söz konusu olmuş, İMF, son ödünç verme mercii rolüne soyunmuştur.

Dünya ekonomisinde ortaya çıkan mali krizler karşısında, İMF'nin uluslar arası parasal ve mali alanda istikrarı sağlama konusunda başarılı olduğu söylenemez. Son yıllarda ardı ardına yaşanan krizler, İMF'nin dünya ekonomisindeki para ve döviz kurunu sağlamadaki rolünün irdelenmesinde önemli rol oynamıştır. İMF krizleri önceden belirleyip engelleyemediği gibi, kriz oluştuğundan sonra da krize giren ekonomileri kurtarmakta pek başarılı değildir. İMF'nin kriz içerisindeki ülkelere borç vermesi gerekli güven ortamının sağlanmasında yeterli olamamaktadır.

İMF ekonomik yeniden yapılanma ve döviz kurlarının sabit tutulmasına dayanan Bretton Woods anlaşmasının ruhuna aykırı olarak, yapısal uyum programları büyük oranda ulusal ekonomilerin istikrarsızlaşmasına neden olmaktadır. İMF kaynaklarını kullanan her ekonomi, borcuna rağmen, üretimde şiddetli düşüş, cezalandırıcı yüksek faiz oranı ve artan enflasyona müptelidir. İMF az gelişmiş ülkelerin finansman ihtiyacını karşılamada yetersiz kalmakta, mevcut kaynaklar değerlendirilmeden uygulanan programlar az gelişmiş ülkeleri dış borç batağına sürüklemektedir.

İMF tarafından gelişmekte olan ülkelerde uygulamaya konulan istikrar paketleri milyonlarca insanın yaşamını etkileyen güçlü bir yapı oluşturmaktadır. Denetlediği kaynaklar ve kendisinden borç alan ülkelerin iç işlerini etkileyebilme gücü bu kuruluşa büyük bir güç sağlamaktadır.

Gelişmekte olan ülkelerde alınan sonuçlar, İMF'nin önerdiği geleneksel istikrar programlarının bu ülkelerin yapılarına uygun düşmediğini, dış ödeme sorunlarını hafifletmediğini ortaya koymaktadır. İMF programlarının ana temasının iç tüketimin kısılması olması, iç tüketimin kısılması ile dış ödemelerde denge sağlanmaya çalışılması, gelişmekte olan ülkelerin ulusal refahı üzerinde yıkıcı etkiler doğurmakta, istihdam, üretim ve kalkınma çabalarını olumsuz etkilemektedir. İMF tarafından az gelişmiş ülkelere önerilen önlemler ekonomik durgunluk ve enflasyonun aynı anda yaşandığı stagflasyonun ortaya çıkmasına neden olmaktadır.

İMF reçetelerini uygulayan ülkeler büyük ekonomik krizler yaşarken, neden hala İMF'nin talimatlarına uymakta ve ekonomik gelişmelerini bu yönde planlamaktadırlar? Bunun nedeni, dünyada artık ödenemeyecek hale gelmiş bir borç zincirinin oluşmasıdır. Kısacası gelişmekte olan ülkeler İMF'ye bağımlı hale

gelmişlerdir. İMF'nin asıl işlevi de alacakların tahsilini güvence altına almak olmuştur.

Bugün İMF, Üçüncü Dünya ülkelerine dış şoklardan kaynaklanan kriz anında geçici olarak yol gösteren bir kuruluş olmaktan çıkmış, borçlu ülkelerin iç politikalarını gözetim altında tutan sürekli denetim organı haline dönüşmüştür. İMF, borçlu az gelişmiş ülkelerin ekonomi politikalarını belirlemede anahtar durumuna gelmiştir.

Kaynakça

- AKGÜÇ, Öztün (1991), "İMF Reçetelerine Tepkiler Yoğunlaşırken," *Ekonomide Gerçeği Arayış* (İstanbul: Bağlam Yayıncılık, 1. Baskı).
- AKMAN, Vedat (1998), *Modern Dünyadaki En Büyük Ekonomik Kriz Asya Krizi Sonrası ve Muhtemel Etkileri* (İstanbul: Rota Yayınları, 1. Baskı).
- ALPAR, Cem / ONGÜN, M. Tuğba(1988), *Dünya Ekonomisi ve Uluslararası Ekonomik Kuruluşlar, Azgelişmiş, Ülkeler Yönünden Değerlendirme* (İstanbul: Evrim Basın Yayın Dağıtım, 3. Basım).
- ALTUĞ, Nuray (2001), *İstikrar Politikaları ve Ülke Örnekleri* (İstanbul: Türkmen Kitabevi, 2. Baskı).
- APAK, Sudi (1993), *Türkiye ve Gelişmekte Olan Ülkelerde Ekonomik İstikrar Uygulamaları* (İstanbul: Anahtar Kitaplar Yayınevi).
- ASOMEDYA, Mayıs 1994.
- BAŞKAYA, Fikret (1995a), *Az gelişmişliğin Sürekliliği* (Ankara: İmge Yayınevi, 3. Baskı).
- BAŞKAYA, Fikret (1995b), *Sömürgecilik, Emperyalizm, Küreselleşme* (Ankara: Öteki Yayınevi).
- BAYRAKTUTAN, Yusuf (1999), "Küreselleşme Kriz ve İMF," (<http://www.liberal-dt.org.tr/idd/m19/bayraktutan.htm>).
- BOLAT, Ömer (1986a), "1970'den Günümüze Kadar Uluslararası Para Sisteminde Meydana Gelen Gelişmeler," *Banka ve Ekonomik Yorumlar*, 86/ 1:54-55.
- BOLAT, Ömer (1986b), "Uluslararası Para Sistemindeki Gelişmelerin Analizi," *Yeni İş Dünyası*, Yıl 7, Sayı 80:26-30.
- BONNET, Henri / BERTHET, Dominique (1987), *Les Institutions Financieres Internationales* (Paris: Presses Universitaires de France, Que Sais-je?).
- BORATAV, Korkut (1994), "İstikrar ve Yapısal Uyum Politikalarının Bir Bilançosuna Doğru," *Mülkiyeliler Birliği Dergisi*, Cilt 18, Sayı 166 (Nisan).
- BORATAV, Korkut (1995), "İMF Reçeteleri ve İktisat Politikası Deneyleri," *Mülkiyeliler Birliği Dergisi*, Cilt 19, Sayı 182 (Ağustos).
- BRENDAN, Martin (1995), "Dünya Bankası mı, Dünya Devleti mi?," *Mülkiyeliler Birliği Dergisi*, Cilt 19, Sayı 185 (Kasım).
- BRYAN, Johnson / SCHAEFER, Brett (2001), "Why the IMF Is Ineffective,"(<http://www.imfsite.org/finprograms/ineffect.html>).
- CAMDESSUS, Michel (1999), "Preventing and Resolving Financial Crises: The Role of the Private Sector," (<http://www.imf.org/external/np/speeches/1999/060999.htm>).
- CHOSSUDOVSKY, Michel (1994), "İstikrar, Yapısal Uyum, İMF ve Yoksulluk," *İktisat Dergisi*, Sayı 347 (Mart):70-71 (Çev: Aydın Demirer).

- CHOSSUDOVSKY, Michel (1993), "Yapısal Uyum Programı ve IMF'nin Diktatoryası," *İktisat Dergisi*, Yıl 29, Sayı 342 (Ekim):18-22 (Çev: Siren İdemen).
- CHOSSUDOVSKY, Michel (1999), *Yoksulluğun Küreselleşmesi IMF ve Dünya Bankası Reformlarının İçyüzü* (İstanbul: Çivi Yazıları, 1. Baskı) (Çev: Neşenur Domanıç).
- ÇOLAK, Ö. Faruk (1998), "Güney Asya Krizinin Etkileri," *TİSK İşveren*, Cilt 36, Sayı 5 (Şubat):19-20.
- DEMİR, Gülten (1999), *Asya Krizi ve IMF* (İstanbul: Der Yayınları).
- DOĞAN, Yalçın(1985), *IMF Kıskaçında Türkiye* (Tekin Yayınevi, 3. Basım).
- ERTÜRK, Emin (2001), *Uluslararası İktisat* (İstanbul: Alfa Basım Yayım, 2. Baskı).
- FINANS DÜNYASI* (1995), Sayı 71 (Kasım) : 48.
- FISCHER, Stanley (1999), "On the Need for an International Lender of Last Resort," (<http://www.imf.org/external/np/speeches/1999/010-399.htm>).
- FONDS MONETAIRE INTERNATIONALE (1993), *Statuts du Fonds Monétaire International* (Washington).
- FONDS MONETAIRE INTERNATIONAL (2001), *Qu'est-ce que Le Fonds Monétaire International* (Washington)
- GÜRAN, Nevzat/ AKTÜRK, İsmail (1999), *Uluslararası İktisadi Kuruluşlar* (Isparta: Tuğra Ofset, 4. Baskı).
- HANKE, Steve H./ HOPKINS, Johns (2001), "The IMF's Disastrous Elixir," (<http://www.cato.org/dailys/05-15-00.html>).
- HARISON, Paul (1990), *Üçüncü Dünyanın Batılılaştırılması* (İstanbul: Pinar Yayınları) (Çev: Cevdet Cerit).
- İYİBOZKURT, Erol (2001), *Uluslararası İktisat Teori Politika Uygulama* (Bursa: Ezgi Kitabevi, 4. Baskı).
- İYİBOZKURT, Erol (1997), "IMF'nin Sorunu," *Güncel Ekonomik Sorunlarımız, Küreselleşme ve Ekonomimiz* (Bursa: Ezgi Kitabevi).
- KARLUK, Ridvan (1998), *Uluslararası Ekonomi* (İstanbul: Beta Yayınları, 5. Baskı).
- KAZGAN, Gülten (1997), *Küreselleşme ve Yeni Ekonomik Düzen* (İstanbul: Altın Kitaplar).
- KAZGAN, Gülten (1988), *Ekonomide Dışa Açık Büyüme* (İstanbul: Altın Kitaplar, 2. Basım).
- KAZGAN, Gülten (1995), *Yeni Ekonomik Düzendeki Türkiye'nin Yeri* (İstanbul: Altın Kitaplar, 2. Basım).
- KRUGMAN, Paul (2001), *Bunalım Ekonomisinin Geri Dönüşü* (İstanbul: Literatür Yayını, 1. Basım) (Çev: Neşenur Domanıç)
- KRUEGER, Anne O. (1998), "Whither the World Bank and the IMF?," *Journal of Economic Literature*, Vol. XXXVI (December) :1983-2020.
- LARSEN, Fleming (2001), "Le FMI s'emploie a réduire les risques de crises financières," *Le Monde*, 24 Septembre 2001:5.
- LENAIN, Patrick (1994), *Le Fonds Monétaire International: Un Demi-siècle d'Existence, Problèmes Economiques*, No: 2. 394 (19 Octobre 1994) : 15-17.
- MANDEL, Ernest (1995), "Neo Liberalizm ve Dünya Ekonomik Bunalımı," *Mülkiyetler Birliği Dergisi*, Cilt 19, Sayı 182 (Ağustos): 7-9.
- MCKINNON, Ronald (1994), "L'esprit et Les Règles des Accords de Bretton Woods," *Problèmes Economiques*, No. 2394 (19 Octobre 1994): 7-8.
- ÖNDEL, Z. Gonca (1998), "Güney Doğu Asya'da Neler Oluyor?," *İSO Dergisi*, Sayı: 384 (Mart):15.
- PARASIZ, İlker (2000), *Para Banka ve Finansal Piyasalar* (Bursa: Ezgi Kitabevi, 7. Baskı).
- PAYA, Merih (1998), "Uzak Doğu Krizi ve Türkiye," *İSO Dergisi*, Sayı 384 (Mart):20-23.
- PAYER, Cheryl (1981), *Borç Tuzağı IMF ve Üçüncü Dünya* (İstanbul: Yalçın Yayınları).

- SCHWARTZ, Anna J.(2000), "Do We Need a New Bretton Woods?," *Cato Journal*, Vol. 20, No 1 (Spring/Summer):21-25.
- SCHWARTZ, Anna J. (1998), "Time to Terminate the IMF," (<http://www.cato.org/dailys/10-06-98.html>).
- SCHAWARTZ, Anna J. (1999), "Son Ödünç Verme Mercii'nin Nitelikleri! (Ya da IMF'ye İhtiyaç Var mı ?)," (<http://www.liberal-dt.org.tr/lidd/in-sayi19.htm>) (Çev: Yusuf Bayraktutan).
- SCHAWARTZ, Pedro (2000), "A New Bretton Woods Or Monetary Competition," *Cato Journal*, Vol 20, No 1, (Spring/Summer): 27-33.
- SEYİDOĞLU, Halil (2001), *Uluslararası İktisat, Teori, Politika ve Uygulama* (İstanbul: Güzem Yayınları, 14. Baskı).
- SOROS, George (1998), *The Crisis of Global Capitalism: Open Society Endangered* (New York: Public Affairs).
- SÖNMEZ, Sinan (1998), *Dünya Ekonomisinde Dönüşüm Sömürgecilikten Küreselleşmeye* (Ankara: İmge Kitabevi, 1.Baskı).
- TOBIN, James (2001), "Tobin Tax Initiative List of Principles: Multilateral Cooperation to Tax Currency Speculations,"(<http://www.ceedweb.org/iirp/princ.htm>).
- TOPRAK, Metin (2001), *Küreselleşme ve Kriz* (Ankara: Siyasal Kitabevi).
- WOLF, Martin (1994), "Eloge du Non-système Monétaire International," *Problèmes Économiques*, No 2394 (19 Octobre 1994):25-26.